

Rapport

**concernent l'adattaziun dal sistem electoral per il Cussegl
grond**

Cuira, ils 17 da mars 2020

Cuntegn

1.	Situaziun da partenza	4
1.1	Il sistem electoral vertent per il Cussegl grond	4
1.2	Sentenzia dal Tribunal federal dals 29 da fanadur 2019	4
1.3	Incumbensa Claus concernent l'adattaziun dal sistem electoral per il Cussegl grond	5
1.4	Iniziativa chantunala dal pievel "Per la reducziun dal Cussegl grond – 90 bastan"	5
2.	Ulteriur proceder	6
3.	Opziuns per in sistem electoral conform al dretg federal per il chantun Grischun	8
3.1	Prescripziuns dal dretg federal	8
3.1.1	<i>Sistems da maiorz</i>	8
3.1.2	<i>Sistems da proporz</i>	10
3.1.3	<i>Sistems maschadads</i>	11
3.1.4	<i>Resumaziun da las prescripziuns dal dretg federal</i>	12
3.2	Models pussaivels per in sistem electoral	13
3.2.1	<i>Sistem da maiorz (model A)</i>	14
3.2.2	<i>Sistem da proporz isolà cun las regiuns sco circuls electorals (model B)</i>	18
3.2.3	<i>Sistem dal proporz dubel en la relaziun chantun / circuls electorals (circuls, ev. regiuns) (model C)</i>	20
3.2.4	<i>Sistem dal proporz dubel en la relaziun circuls electorals (regiuns) / sutcirculs electorals (model D)</i>	22
3.2.5	<i>Sistem maschadà cun maiorz e cun proporz en ils circuls Cuira e Tschintg Vitgs (model E)</i>	24
3.2.6	<i>Sistem maschadà cun maiorz e proporz en ils circuls Cuira, Tschintg Vitgs, Tavau, Foppa, Engiadin'Ota e Razén (model F)</i>	26
3.2.7	<i>Model maschadà cun maiorz e cun proporz en l'entir chantun (model G)</i>	28
3.2.8	<i>Sistem maschadà cun proporz e maiorz e cun las regiuns sco circuls electorals (model H)</i>	30
3.2.9	<i>Single transferable vote (STV)</i>	32
3.3	Nova divisiun dals circuls electorals	33

4.	Valitaziun dals systems electorals tras la Regenza	34
4.1	Criteris decisivs	34
4.2	Sistems electorals main adattads per il Grischun	35
4.2.1	<i>Sistem da proporz isolà cun las regiuns sco circuls electorals (model B).....</i>	<i>35</i>
4.2.2	<i>Sistem dal proporz dubel: circuls electorals (regiuns) / sutcirculs electorals (model D)</i>	<i>37</i>
4.2.3	<i>Sistem maschadà: maiorz e proporz en ils circuls Cuira, Tschintg Vitgs, Tavau, Foppa, Engiadin'Ota e Razén (model F)</i>	<i>39</i>
4.2.4	<i>Sistem maschadà: maiorz e proporz en l'entir chantun (model G)</i>	<i>41</i>
4.2.5	<i>Sistem maschadà: maiorz e proporz en las regiuns / unitads da circuls electorals (model H)</i>	<i>42</i>
4.2.6	<i>Sistem electoral da preferenzas: Single transferable vote (STV)</i>	<i>44</i>
4.3	Models da systems electorals ch'èn da princip adattads per il Grischun.....	45
4.3.1	<i>Sistem da maiorz (model A).....</i>	<i>45</i>
4.3.2	<i>Sistem dal proporz dubel: chantun / circuls electorals (circuls) (model C).....</i>	<i>47</i>
4.3.3	<i>Sistem maschadà cun maiorz e cun proporz en ils circuls Cuira e Tschintg Vitgs (model E).....</i>	<i>49</i>
4.3.4	<i>Facit</i>	<i>51</i>
5.	Remartgas finalas	52

Agiuntas

- 1) Survistas da las opziuns per in sistem electoral per il Cussegl grond (a – c)
- 2) Survista dal basegn d'adattar las basas legalas per ils models da systems electorals ch'èn da princip adattads
- 3) Repartiziun dals 120 sezs dal Cussegl grond sin las regiuns sin basa da la statistica "Populaziun permanenta svizra (STATPOP)" da la Confederaziun (stadi dals 31-12-2018)
- 4) Questionari

1. Situaziun da partenza

1.1 Il sistem electoral vertent per il Cussegl grond

La Constituziun dal chantun Grischun (CC; DG 110.100) regla ils tratgs generals da la cumposiziun e da l'elecziun dal Cussegl grond: Il Cussegl grond sa cumpona da 120 commembras e commembers. L'elecziun succeda tenor la procedura electorala da maiorz. Il chantun è dividì en maximalmain 39 circuls electorals. Ils sezs vegnan repartids sin ils circuls electorals conform a lur populaziun svizra. L'attribuziun da las vischnancas als circuls electorals è reglada en l'aggiunta da la Lescha davart il Cussegl grond (LCG; DG 170.100). Quella enumerescha 39 circuls electorals ed als attribuescha mintgamai 1 fin 11 vischnancas. Ils 120 sezs vegnan repartids sin ils 39 circuls electorals tenor la procedura per fracziun electorala cun ina garanzia dad 1 sez per mintga circul electoral (art. 2 LCG). Las ultimas elecziuns da renovaziun da l'onn 2018 han correspudentamain gì lieu en moda separada en 19 circuls electorals dad 1 sez ed en 20 circuls cun 2 fin 20 sezs.

1.2 Sentenzia dal Tribunal federal dals 29 da fanadur 2019

Cun la sentenza dals 29 da fanadur 2019, communitgada ils 20 d'avust 2019, ha il Tribunal federal constatà che la procedura da maiorz che vala actualmain en il chantun Grischun per las elecziuns dal Cussegl grond correspundia per gronda part, però betg en tuts regards, a las pretensiuns dal dretg costituziunal (DTF 145 I 259). Betg confurma a la Constituziun federala n'è per il Tribunal federal l'applicaziun dal sistem electoral da maiorz en il circul electoral il pli pitschen Avras (quai sut l'aspect da l'egualitad da la forza da las vuschs/da la represchentaziun) ed en ils 6 circuls electorals cun la pli gronda populaziun Cuira, Tschintg Vitgs, Engiadina'Ota, Razén, Tavau e Foppa (quai sut l'aspect da l'egualitad da la valor dal success). En il senn d'ina decisiun d'appel ha il Tribunal federal incumbensà las autoritads cumpetentas dal chantun Grischun en il senn d'ina decisiun d'appel da stgaffir – en regard a las proximas elecziuns da renovaziun dal Cussegl grond (probablmain ils 15 da matg 2022) e resguardond las consideraziuns giudizialas – in urden electoral conform a la Constituziun.

1.3 Incumbensa Claus concernent l'adattaziun dal sistem electoral per il Cussegl grond

En la sessiun da december 2019 ha il Cussegl grond acceptà l'incumbensa Claus concernent l'adattaziun dal sistem electoral per il Cussegl grond, ch'è vegnida inoltrada en la sessiun d'avust 2019, en ina versiun ch'è vegnida midada sin proposta da la Regenza. Tenor quella sto la Regenza sutmetter al Cussegl grond ina missiva davart l'adattaziun dal sistem electoral per il Cussegl grond. Il sistem electoral futur sto en quest connex esser stabil, transparent/chapaivel, gist e conform al dretg. En spezial sto el resguardar la diversidad geografica (valladas), culturala, economica, linguistica, sociala e confessiunala da noss chantun e garantir che questa diversidad vegnia er reproducida correspudentamain en il Cussegl grond (guardar PCG 1 I 2019/2020, p. 20 e 3 I 2019/2020, p. 459 ss.).

1.4 Iniziativa chantunala dal pievel "Per la reducziun dal Cussegl grond – 90 bastan"

L'iniziativa dal pievel inoltrada ils 12 da settember 2018 "Per la reducziun dal Cussegl grond – 90 bastan" avess stuì vegnir tractada en la sessiun d'october 2019, suenter che la Regenza aveva deliberà ils 18 da zercladur 2019 ina missiva, en la quala ella aveva proponì al Cussegl grond da recumandar al pievel da refusar l'iniziativa (guardar missiva carnet nr. 5 / 2019-2020, p. 191 ss.). Sin quai han la Conferenza da las presidentas e dals presidents dal Cussegl grond decidì en cunvegnientscha cun il comité d'iniziativa da spustar ad interim la debatta da la missiva. Uschia duai vegnir guadagnà temp e spazi per chattar ina soluziun cun ina vasta basa concernent il sistem electoral e concernent l'organisaziun dal Cussegl grond (guardar la communicaziun a las medias da la Conferenza da las presidentas e dals presidents sin <https://www.gr.ch/RM/medias/communicaziuns/MMStaka/2019/Seiten/2019092604.aspx> e quella da la PS Grischun sin <https://sp-gr.ch/de/presse/>, tuttas duas dals 26 da settember 2019).

2. Ulteriur proceder

En vista a quests fatgs èsi cler che las elecziuns da renovaziun dal Cussegl grond l'onn 2022 na pon betg pli vegnir manadas tras tenor il sistem electoral da fin ussa. Anzi, quel sto vegnir adattà en mintga cas. Per quest intent sto probablamain vegnir midada la Constituziun cun ina votaziun dal pievel obligatoria, e leschas ed ordinaziuns ston vegnir adattadas. Plinavant ston il chantun, las regions e las vischnancas far – tut tenor la concepziun concreta dal nov sistem electoral – lavurs preliminaras organisatoricas ed administrativas voluminusas. La finala ston er las partidas e la populaziun vegnir instruidas resp. infurmas ad ura davart la nova procedura.

Il temp per chattar in sistem electoral ch'è conform a la Constituziun e politicain acceptà è pia fitg curt. Las etappas las pli impurtantas da l'urari provisoric èn las suandantas:

- procedura da consultaziun	avrigl – zercladur 2020
- missiva al Cussegl grond	avust 2020
- debatta en il Cussegl grond	sessiun da december 2020
- votaziun dal pievel davart la midada da la Constituziun chantunala	13 da zercladur 2021
- dumandar la garanzia da la Confederaziun	22 da zercladur 2021
- scadenza dal termin da referendum cunter adattaziuns da leschas	15 da settember 2021
- entrada en vigur da las novas disposiziuns	1. d'october 2021
- conclus da la Regenza concernent la repartiziun dals sezs	8 d'october 2021
- elecziuns da renovaziun dal Cussegl grond	15 da matg 2022

Per cuntanscher cun success la finamira dovri in'analisa detagliada da la sentenza dal Tribunal federal ed ina preschentaziun generala dals systems electorals adattads e confurms a la Constituziun sco basa per il discurs politic che duai suandar. Pervia da quai ha la Chanzlia chantunala, en enclegientscha cun la Regenza, laschè far supplementarmain in'expertisa externa da prof. dr. iur. Andreas Glaser, titular da la professura da l'Universitad da Turitg per dretg statal, administrativ ed europeic cun resguard spezial da dumondas da la democrazia.

Prof. dr. iur. Andreas Glaser ha furnì sia expertisa ils 11 da december 2019. En quella mussa el il basegn da midada sco er la libertad d'agir sin basa da la sentenza dal Tribunal federal. El entra en moda concreta e detagliada sin ils systems electorals pussaivels ch'èn confurms al dretg federal. En l'AGIUNTA 1 da l'expertisa sa chatta ina survista dad otg systems electorals cun ina valitaziun, quant enavant ch'els resguardan las prescripziuns. L'AGIUNTA 2 cuntegna in glossari cun las explicaziuns da las noziuns las pli impurtantas e cun ina decleraziun dal proporz dubel (Pukelsheim dubel). L'expert arriva a la conclusiun ch'i dettia per il Grischun er suenter la sentenza dal Tribunal federal ina gronda schelta da models da systems electorals ch'èn confurms a la Constituziun. L'expertisa è – sco part dals documents da consultaziun – accessibla publicamain. Las enconuschientschas da l'expertisa furman ina basa impurtanta per il rapport qua avant maun.

La finamira da la procedura da consultaziun è quella da survegnir cleras infurmaziuns, co ch'i stat concretamain cun l'acceptanza politica dals differents models da systems electorals che stattan en discussiun. Per quest intent vegni mussà en il chapitel suandant, tge rom ch'il dretg federal resp. la giurisdicziun dal Tribunal federal dat als chantuns per concepir il sistem per eleger lur parlaments. Ultra da quai vegn intermediada ina survista dals models dal sistem electoral che vegn en dumonda per il Grischun. Survistas curtas da quests models sa chattan er en las AGIUNTAS 1 a – c. En in proxim chapitel valitescha la Regenza alura ils models pussaivels a maun dals criteris ch'èn vegnids preschentads en la resposta a l'incumbensa Claus e ch'èn decisivs ord vista grischuna. Plinavant vegnan determinads ils models ch'èn – ord vista da la Regenza – da princip adattads il meglier. Tar quests models cuntegna l'AGIUNTA 2 ina survista davart il basegn d'adattaziun da las basas legalas sin ils plauns da la Constituziun e da la legislaziun. L'ulteriur basegn da revisiun vegn mussà en moda summarica. Las preferenzas da las participantas e dals participants da la consultaziun concernent quests models duain alura vegnir eruidas sistematicamain cun agid d'in questunari (guardar AGIUNTA 3).

Sa basond sin ils resultats da la procedura da consultaziun vegn la Regenza alura ad elavurar ed a deliberar la missiva al Cussegl grond cun in project davart l'adattaziun dal sistem electoral che po vegnir acceptà en circuls politics uschè vasts sco pussaivel.

3. Opziuns per in sistem electoral conform al dretg federal per il chantun Grischun

3.1 Prescripziuns dal dretg federal

Sur ils ultims onns ha il Tribunal federal sviluppà vinavant permanentamain il princip costituziunal da l'egualitad dal dretg d'eleger (cun ils cuntegns parzials da l'egualitad da la valur da la dumbraziun, da l'egualitad da la forza da las vuschs e da l'egualitad da la valur dal success) devià da l'art. 8 e da l'art. 34 da la Constituziun federala da la Confederaziun svizra (Cst.; CS 101), e quai en connex cun l'examinaziun da numerusas proceduras concernent las elecziuns da parlaments chantunals. L'emprim per proceduras da chantuns, per las qualas valeva en general il princip dal proporz. Alura tar l'examinaziun da systems electorals maschadads dals chantuns Appenzell dador sco er Uri. Ed ussa cun la sentenza pertutgant il chantun Grischun, tar il qual ha stuì vegnir examinà per l'emprima giada in pur sistem da maiorz. Qua sutvart vegni mussà, tge prescripziuns giuridicas che resultan da questa giurisdicziun dal Tribunal federal per las trais categorias (principalas) da systems electorals.

3.1.1 Sistems da maiorz

En la sentenza pertutgant il chantun Grischun ha il Tribunal federal declerà per l'emprima giada ch'ils chantuns hajan il dretg d'eleger lur parlaments tenor in sistem puramain da maiorz, e quai er en uschenumnads circuls electorals da pliras persunas. Ma il Tribunal ha er constatà che l'egualitad da la valur dal success¹ sco cuntegn parzial da l'egualitad dal dretg d'eleger stoppia da princip vegnir resguardada er en cas da purs systems da maiorz. Però sto – tenor il Tribunal federal – il princip da l'egualitad da la valur dal success en cas da proceduras electorals da maiorz ceder anc dapli da sia impurtanza che en cas d'in sistem electoral maschadà. Restricziuns da l'egualitad da la valur dal success èn admissiblas, sche la persunalitad da las candidatas e dals candidats è d'ina tscherta impurtanza per la

¹ L'egualitad da la valur dal success duai garantir che tut las vuschs hajan il medem success, q.v.d. ch'ellas contribueschian materialmain ed en la medema moda e maniera al resultat da las elecziuns e ch'ellas vegnian resguardadas tar la repartiziun dals sezs. L'egualitad da la valur dal success na sa lascha betg realisar en la procedura electorala da maiorz.

decisiun d'ina gronda part da las personas cun dretg d'eleger e sche l'appartegnientscha da las candidatas e dals candidats ad ina tscherta gruppaziun politica n'è betg memia centrala per las personas cun dretg d'eleger. Questas premissas ha il Tribunal federal resguardà sco ademplidas per circuls electorals che han ina populaziun svizra da main che 7000 personas ed en ils quals han stuì vegnir tschernids 1 fin 5 commembras e commembers dal Cussegl grond. En tals circuls electorals possia vegnir supponì – pervia da la grondezza limitada da la populaziun sco er pervia da las particularitads geograficas, politicas e socialas – ch'igl existia ina tscherta vischinanza tranter las candidatas ed ils candidats e las personas cun dretg d'eleger. En cas da circuls electorals cun ina gronda populaziun e cun in grond dumber da sezs che ston vegnir occupads stoi percenter vegnir supponì – tenor il Tribunal federal – che las personas cun dretg d'eleger s'orienteschian fermamain vi da l'appartegnientscha da las candidatas e dals candidats ad ina partida politica. **Ina decisiun a favur dal sistem da maiorz pretenda pia che nagins circuls electorals n'hajan ina populaziun svizra da dapli che 7000 personas resp. dapli che 5 sezs che ston vegnir occupads.**

Plinavant sto er l'egualitad da la forza electorala vegnir resguardada sco ulteriur cuntegn parzial da l'egualitad dal dretg d'eleger. La relaziun tranter la populaziun represchentada ed il dumber da sezs attribuids duai esser sche pussaivel la medema en ils singuls circuls electorals. Restricziuns da l'egualitad da la forza electorala pervia d'ina garanzia dad 1 sez per circuls electorals pitschens èn – tenor la pratica dal Tribunal federal – admissiblas sut tschertas cundiziuns. En la sentenza pertutgant il Grischun ha il Tribunal federal fixà per l'emprima giada ina divergenza tolerabla: Ina garanzia dad 1 sez na possia betg pli vegnir giustificada, sch'il circul electoral respectiv saja cleramain memia pitschen cumpareglià cun la media da la cifra da represchentaziun. **Sco valor directiva per la grondezza minimala d'in circul electoral stoppia vegnir partì da la mesadad da la media da la cifra da represchentaziun resp. da l'emprima cifra da repartiziun.** Il Tribunal federal ha tolerà pitschens sutpassaments da la valor directiva tar ils circuls Valragn e Belfort ed ha reservà en general "situaziuns spezialas", en las qualas motivs objectivs impurtants pledian excepziunalmain per mantegnair in tschert circul electoral malgrà ina populaziun memia pitschna.

3.1.2 *Sistems da proporz*

En quai che concerna las pretensiuns envers la concepziun dal sistem electoral da proporz datti ina giurisdicziun dal Tribunal federal etablida (guardar p.ex. DTF 143 I 92 ss.). Il criteri decisiv per la cumpatibilitad cun l'egualitad dal dretg d'eleger garantida dal dretg federal è quel che l'egualitad da la valur dal success vegnia observada. Decisiv è il caracter che surpassa ils circuls electorals, uschia che la valur dal success sto vegnir realisada entaifer l'entir intschess d'elecziun da medema maniera. Sch'in chantun è sa decidì per il princip da proporz per la procedura d'elecziun da ses parlament, sto el pia procurar che las vuschs consegnadas contribueschian sur il circol electoral ora sche pussaivel en la medema moda e maniera al resultat da las elecziuns e vegnian resguardads tar la repartiziun dals mandants.

Sch'i vegn elegì en moda isolada en ina gronda part da circuls electorals, dependa la realisaziun dal dretg d'elecziun da proporz pia dal dumber da sezs che vegnan attribuids als singuls circuls electorals. Pli blers sezs ch'in circol electoral ha da bun, e pli pitschen ch'il quorum natiral è, q.v.d. la quota da vuschs ch'ina glista dovra per survegnir 1 sez tar l'emprima repartiziun. Tenor la giurisdicziun pli recenta dal Tribunal federal n'èn betg admess quorums natirals (sco er quorums directs, legals) che surpassan la limita da 10 pertschient. Il Tribunal federal excluda dal tuttafatg in surpassament dal quorum natiral da 10 pertschient. En il senn d'ina protecziun da las minoritads renviescha el a las pussaivladads da mantegnair circuls electorals pitschens e da garantir tuttina ina reproducziun relativamain precisa da la fermezza da las partidas en il parlament: quai possia vegnir cuntanschì cun stgaffir unitads da circuls electorals u cun applitgar la metoda "Pukelsheim dubel" per calcular la vuschs (DTF 143 I 92 consideraziun 5.2 p. 99).

In sistem electoral da proporz **isolà** senza effect includent tranter differents circuls electorals sa lascha pia mo realisar sut la premissa ch'i na dettia en nagins dals circuls electorals in quorum natiral che surpassa 10 pertschient da las vuschs consegnadas. Quai po vegnir garantì mo, sche **almain 9 sezs** ston vegnir occupads en mintga circol electoral. Sch'ins vul però restar tar circuls electorals (memia) pitschens, ston ils sezs vegnir repartids sin las partidas/gruppaziuns en ina moda

che surpassa ils circuls electorals en *unitads da circuls electorals* (grondas avunda) u tenor il *proporz dubel* (sin plaun chantunal u en "regiuns" grondas avunda).

En cas da systems electorals da proporz accepta il Tribunal federal tschertas restricziuns da l'egualitad da la valur dal success. Uschia en general las uschenumnadas **clausulas da bloccada (quorum legal)** che pretendan per la participaziun da las partidas a la repartiziun dals sezs ch'ellas cuntanschian ina tscherta procentuala da vuschs, saja quai en l'entir intschess d'elecziun u en singuls circuls electorals. Il Tribunal federal renconuscha ch'ils chantuns han in interess legitim d'impedir uschia che las forzas politicas en il parlament vegnian sparpagliadas memia fitg, perquai ch'ina sparpagliaziun memia gronda da las partidas difficuleschia la lavur d'in parlament ed indebleschia tut tenor sia posiziun en la relaziun cun la Regenza e cun l'administraziun. Sco tar ils quorums natirals duai valair la valur maximala da 10 pertschient er tar l'uschenumnà quorum legal (TF 1C_546/2014, sentenza dals 9 da december 2014, consideraziun 4). Tar l'applicaziun dal «**Pukelsheim dubel**» accepta il Tribunal federal ultra da quai uschenumnadas **cundiziuns da maiorz (clausula da maioritad)** per garantir che la glista cun las pli bleras vuschs en in circul electoral survegnia almain 1 sez (DTF 143 I 92 consideraziun 6.3.2 p. 104 s.). Uschia poi vegnir impedì en spezial en circuls electorals cun 1 sez che l'unic sez na giaja betg a la glista cun las pli bleras vuschs pervia d'ina eventuala repartiziun cuncontracurrenta dals sezs. En in tal cas sto la cumpensaziun vegnir realisada en auters circuls electorals (cun plirs sezs).

3.1.3 *Sistems maschadads*

Las pretensiuns giuridicas envers la concepziun d'in sistem electoral maschadà n'èn betg formuladas en moda uschè precisa. En general resguarda il Tribunal federal in sistem electoral maschadà per eleger il parlament chantunal sco cumpatibel cun la Constituziun federala, sche l'istanza chantunala, ch'è responsabla per la Constituziun u per il dretg, na declera betg explicitamain il princip da proporz sco applitgabel e sch'il princip da l'egualitad da la valur dal success vegn observà en general meglier cumpareglià cun ina pura procedura electorala da maiorz. In sistem maschadà sto esser concepì – ord vista cumplessiva – en moda equilibrada ed objectivamain chapaivla. L'in sper l'auter concret d'elements da maiorz e da proporz sto esser collià cun criteris raschunaivels ed en spezial stoi

esser chapaivel, pertge che tscherts sezs vegnan repartids tenor il princip da maiorz ed auters tenor il princip da proporz (cf. DTF 140 I 394 consideraziun 11.2 p. 407).

Areguard la **cumponenta da proporz** na duai – tenor la giurisdicziun dal Tribunal federal – giugar nagina rolla per la cumpatibilitad cun l'egualitad da la valor dal success sco expressiun da l'egualitad dal dretg d'eleger che quella vegn applitgada en in sistem electoral maschadà e ch'i na sa tracta betg d'in pur sistem da proporz (cf. DTF 143 I 92 consideraziun 5.4 p.100). Quai vul dir ch'il quorum natiral da 10 pertschient, q.v.d. almain 9 sezs per circul electoral, sto vegnir resguardà. En quai ch'i pertutga la **cumponenta da maiorz** pudess il Tribunal federal eventualmain dar in zic dapli paisa a l'egualitad da la valor dal success en in sistem maschadà che en in pur sistem da maiorz e fixar ils cunfins per la grondezza da circuls cun maiorz tendenzialmain plitgunsch pli stretgs (e contrario da la DTF 145 I 259, consideraziun 8.5.3.). Malsegirezzas, en tge dimensiun concreta che quai pudess esser, restan. Tuttina ha il Tribunal federal sez proponì il sistem maschadà sco pussaivladad per il Grischun. En mintga cas stuessan vegnir adempidas almain las premissas chaschunadas dal sistem per ils systems da maiorz resp. da proporz.

3.1.4 Resumaziun da las prescripziuns dal dretg federal

En cas da la **procedura electorala da maiorz** èn cumpatibels cun il dretg federal mo circuls electorals cun main che 7000 abitantas ed abitants svizzers, en ils quals èn d'occupar maximalmain 1 fin 5 sezs. En cas da la **procedura electorala da proporz** sto vegnir resguardà il quorum natiral da 10 pertschient, q.v.d. ils circuls electorals ston occupar almain 9 sezs; en cas da circuls electorals pli pitschens ston ils sezs vegnir repartids sin las partidas en ina moda che surpassa ils circuls electorals en unitads da circuls electorals (cun almain 9 sezs) u tenor il proporz dubel (sin plaun chantunal u en "regiuns" grondas avunda [cun almain 9 sezs]). En cas da **sistems electorals maschadads** valan questas premissas per la cumponenta da maiorz e per la cumponenta da proporz da princip er, ma per che elements da maiorz ed elements da proporz possian vegnir applitgads in sper l'auter, ston esser avant maun criteris raschunaivels e transparents.

3.2 Models pussaivels per in sistem electoral

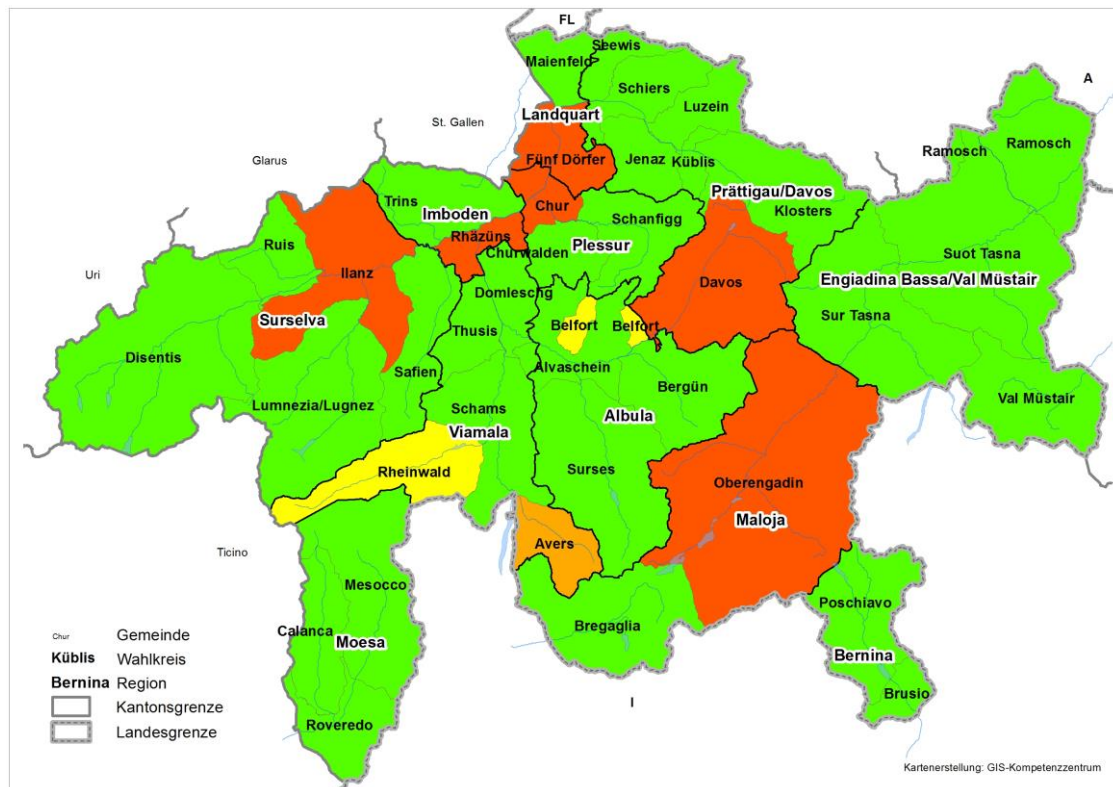
En il senn d'ina vasta survista vegnan preschentads qua sutvart ils tratgs fundamentals d'opziuns pussaivlas per in nov sistem electoral. Quai observond la giurisdicziun vertenta dal Tribunal federal, resguardond las novas prescripziuns giuridicas dal Tribunal federal en la sentenza davart il Grischun e las indicaziuns concretas per variantas da soluziun pussaivlas ch'èn cuntegnidas en quella, sco er sa basond sin l'expertisa da prof. dr. iur. Andreas Glaser.² Questas opziuns pon vegnir repartidas approximativamain en trais categorias:

- procedura da maiorz (model A)
- procedura da proporz (models B fin D)
- systems maschadads (models E fin H)

(Las AGIUNTAS 1 A–C cuntegnan er anc survistas simplifitgadas en chaussa.)

² Per la populaziun vegn da princip duvrada per quest intent la statistica la pli actuala da la populaziun e da las chasadas (STATPOP) da la Confederaziun, stadi dals 31-12-2018. Là, nua ch'i èn necessarias excepziuns, vegn quai declerà correspudentamain. Per las elecziuns 2022 e per elecziuns posteriuras pon natiralmain anc senz'auter resultar midadas.

3.2.1 Sistem da maiorz (model A)

Model A: Maiorz sco fin ussa. Ils circuls electorals memia gronds Cuira, Tschintg Vitgs, Engiadina'Ota, Razén, Tavau e Foppa ston vegnir spartids. Ils circuls electorals memia pitschens Avras, ev. Valragn e Belfort, ston vegnir fusiunads.

Ils 120 sezs dal Cussegl grond vegnissan elegids sco fin ussa en ils circuls electorals tenor il sistem da maiorz. 32 dals 39 circuls electorals actuals pudessan vegnir mantegnids tenor il Tribunal federal. Ils 6 circuls electorals cun passa 7000 personas da naziunalitad svizra (Cuira, Tschintg Vitgs, Engiadina'Ota, Razén, Tavau e Foppa) stuessan vegnir spartids en circuls electorals pli pitschens, preventivmain ev. er il circol electoral Trin (6726 personas). Il circol electoral memia pitschen Avras stuess vegnir fusiunà cun in circol electoral vischin.

Ils circuls electorals *Foppa*, *Engiadina'Ota* e *Razén* pudessan – resguardond ils cunfins communal – per exempel vegnir spartids sco suonda:

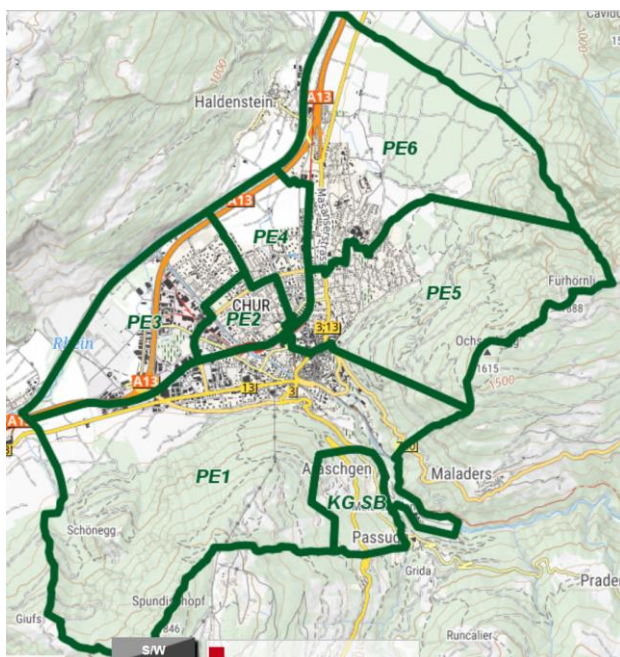
Circol electoral Foppa: circol electoral I cun Glion e Sursaissa Mundaun (5053 personas) e circol electoral II cun Falera, Laax, Sagogn e Schluein (3127 personas).

- *Circol electoral Engiadina'Ota:* circol electoral I cun Segl, Silvaplauna, San Murezzan e Schlarigna (5180 personas) e circol electoral II cun Samedan, Puntraschigna, Bever, La Punt-Chamues-ch, Madulain, S-chanf e Zuoz (6221 personas).

- *Circul electoral Razén:* circul electoral I cun Domat (6212 personas) e circul electoral II cun Panaduz e Razén (4123 personas).

En ils circuls electorals *Cuira*, *Tschintg Vitgs* e *Tavau* stuessan circuls electorals vegnir furmads per part cun ignorar ils cunfins communal, per exempel sco suonda:

- *Circul electoral Tschintg Vitgs:* circul electoral I cun ils vitgs da Landquart e Mastrils (4080 personas), circul electoral II cun il vitg dad Igis e cun la vischnanca da Trimmis (5888 personas), circul electoral III cun las vischnancas da Vaz sut e Zizers (5192 personas). Pervia da la fusiun previsibla cun Cuira na figurescha la vischnanca da Haldenstein betg en questa consideraziun.³
- *Circul electoral Tavau:* circul electoral I cun Tavau Vitg (2507 personas), circul electoral II cun Tavau Plaz (4186 personas), circul electoral III cun Frauenkirch, Glaris, Monstein e Wiesen (1262 personas).⁴
- Il *circul electoral Cuira* pudess vegnir spartì s'orientond als territoris da las sis plaivs evangelicas tenor la suandanta illustraziun:

Funtauna: Plan SIG da la citad Cuira

La populaziun svizra en ils territoris da las plaivs evangelicas importa:⁵

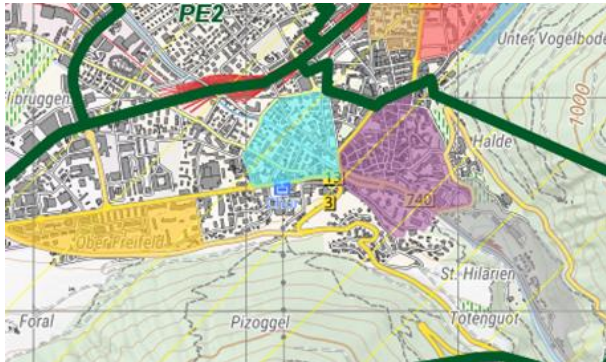
PE1	8524	PE2	4736	PE3	4913
PE4	5731	PE5	3625	PE6	4670
KG SB (plaiv evangelica Steinbach)177					

³ Cifras tenor l'expertisa da prof. dr. iur. Andreas Glaser (guardar expertisa Glaser, p. 14, FN 50).

⁴ Cifras tenor l'expertisa da prof. dr. iur. Andreas Glaser (guardar expertisa Glaser, p. 14, FN 52).

⁵ Cifras tenor l'expertisa da prof. dr. iur. Andreas Glaser (guardar expertisa Glaser, p. 14, FN 57).

Tschintg territoris da las plaivs evangelicas ademplissan il criteri da maximalmain 7000 personas da naziunalitad svizra. Unicamain il territori PE 1 stuess vegnir spartì en 2 circuls electorals. Quai pudess vegnir fatg a maun dals cunfins da las uniuns da quartier entaifer quest territori. Sco referenza pudessan servir ils territoris da las uniuns da quartier Altstadt (violet), Gäuggeli (turchis) e Kornquader/Ober Freifeld (mellen). tenor la suandanta illustraziun:

Funtauna: Plan SIG da la citad Cuira

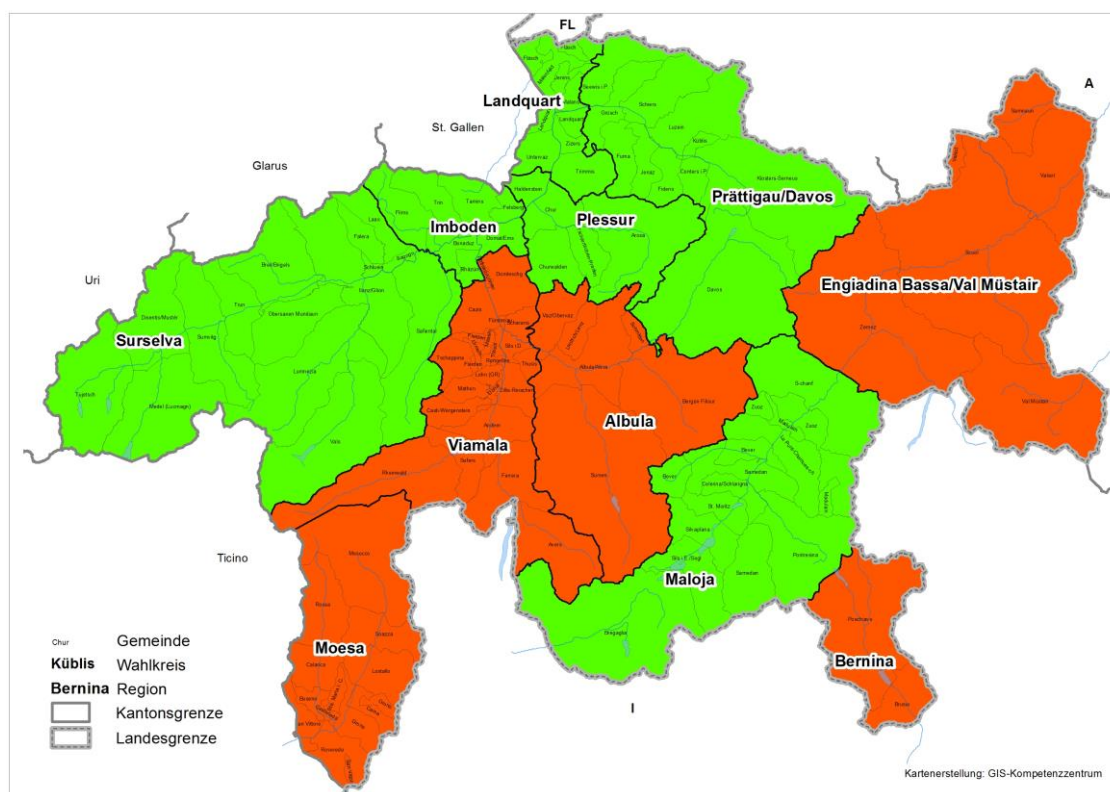
Al territori PE 6 vegnissan anc vitiers 936 personas da la vischnanca da Haldenstein, che fusiunescha previsiblamain per il 1. da schaner 2021 cun Cuira. Las 475 personas da la vischnanca da Maladers, ch'è fusiunada il 1. da schaner 2020 cun Cuira, pudessan vegnir attribuidas al circol electoral PE 5, medemamain las 177 personas dal territori da la plaiv evangelica Steinbach.

Pervia da la sfalsificaziun memia gronda da l'egualitad da la forza electorala ch'il Tribunal federal ha crititgà stuess il circol electoral **Avras** vegnir fusiunà cun in auter circol electoral. Geograficamain sa chattass il circol electoral Schons en la vischinanza. Ord vista culturala-linguistica vegniss plitgunsch en dumonda il *circol electoral Valragn*. Uschia pudess vegnir schlià a medem temp er il problem demografic en il circol electoral Valragn: cun ina populaziun svizra da 633 personas sa chatta quel sut la valur directiva per la grondezza minimala d'in circol electoral (673 personas). Da medema maniera pudess quest problem vegnir schlià er tar il *circol electoral Belfort* (645 personas), sche quel vegniss fusiunà cun il circol electoral Alvaschagn.

Sch'ins faschess mo las adattaziuns giuridicas ch'èn actualmain indispensablas, cumpigliass il nov sistem electoral da maiorz pia 51 circuls electorals. Sch'ins integrass il circol electoral Belfort en il circol electoral Alvaschagn e sch'ins spartess preventivamain il circol electoral Trin (6726 personas da naziunalitad svizra) en vista al svilup demografic en 2 circuls electorals, per exempel en in circol electoral I

cun Flem e Trin (3427 persunas) ed en in circul electoral II cun Favugn e Tumein (3299 persunas), resultassan totalmain 52 circuls electorals. Abstrahà da la nova divisiun dals circuls electorals na sa midass la procedura electorala strusch cumpareglià cun oz. La realisaziun administrativa da las elecziuns fiss er vinavant chausa da las vischnancas e da las regiuns. L'elecziun da las suppleantas e dals suppleants dal Cussegl grond, ch'è actualmain separada, pudess vegnir surpigliada.

3.2.2 Sistem da proporz isolà cun las regions sco circuls electorals (model B)

Model B: *Proporz isolà en las regions. Las regions memia pitschnas Alvra, Bernina, Engiadina Bassa/Val Müstair, Moesa e Viamala vegnan fusiunadas ad unitads da circuls electorals.*

Il Cussegl grond vegniss elegì tenor la procedura electorala da proporz. Empè dals 39 circuls electorals d'enfin ussa vegnissan las 11 regions en funcziun sco circuls electorals. Ils sezs vegnissan da princip repartids en moda isolada a maun dals resultats respectivs en ils 11 circuls electorals.

En las 5 regions *Alvra* (6632 persunas / 5 sezs), *Bernina* (4192 persunas / 3 sezs), *Engiadina Bassa/Val Müstair* (7633 persunas / 6 sezs), *Moesa* (6638 persunas / 5 sezs) e *Viamala* (11 457 persunas / 8 sezs) fiss il quorum natiral però sur il cunfin absolut da 10 pertschient da las vuschs consegnadas ch'è vegnì fixà dal Tribunal federal, perquai che questas regions n'han betg mintgamai 9 sezs. La confurmitad cun il dretg federal stuess vegnir stabilida cun fusiunar questas 5 regions memia pitschnas cun autras regions ad unitads da circuls electorals che avessan almain 9 sezs. En questas unitads da circuls electorals vegnissan ils sezs lura repartids sin las partidas l'emprim entaifer l'unitad da circuls electorals e

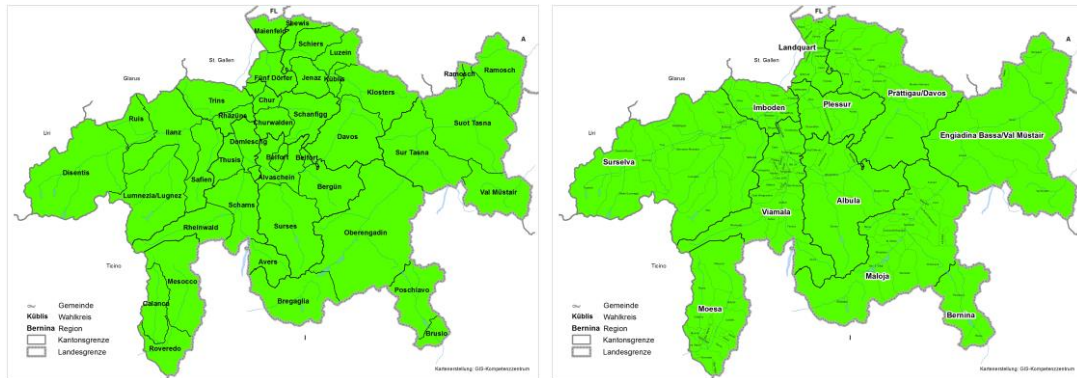
suentar entaifer ils circuls electorals. Qua tras pon resultar repartiziuns cuntra-currentas dals sezs tranter ils circuls electorals entaifer in'unitad da circuls electorals, q.v.d. pervia dal resultat ch'è decisiv en l'unitad da circuls electorals per reparter ils sezs sin las partidas pudess ina persuna vegnir elegida en in circul electoral, cumbain ch'ella resp. sia partida ha obtegnì là damain vuschs che sias concurrentas e ses concurrents. Tras l'introducziun d'ina *cundiziun da maiorz* vegnissi garantì che la partida cun las pli bleras vuschs en in circul electoral survegniss almain 1 sez, e cun ina *clausula da bloccada* sa laschass il privel da repartiziuns cuntra-currentas dals sezs restrenscher in pau.

Per furmar las unitads necessarias da circuls electorals dessi matematicamain differentas variantas che permettessan da cuntanscher il dumber minimal necessari da 9 sezs:

- colliaziun Viamala (8 sezs) + Alvra (5 sezs) = 13 sezs
- colliaziun "Grischun dal sid": Moesa (5 sezs) + Malögia (9 sezs) + Bernina (3 sezs) + Engiadina Bassa/Val Müstair (6 sezs) = 23 sezs
- colliaziun Bernina (3 sezs) + Moesa (5 sezs) + Engiadina Bassa/Val Müstair (6 sezs) = 14 sezs
- colliaziun Bernina (3 sezs) + Engiadina Bassa/Val Müstair (6 sezs) + Malögia (9 sezs) = 18 sezs
- colliaziun Moesa (5 sezs) + Alvra (5 sezs) + Viamala (8 sezs) = 18 sezs

La regulaziun vertenta da las suppleantas e dals suppleants stuess vegnir remplazzada en il sistem da proporz tras in model adattà, che prevesa per exempel che las proximas persunas betg elegidas resp. las persunas da memia surpiglian temporarmain il sez vacant.

3.2.3 Sistem dal proporz dubel en la relaziun chantun / circuls electorals (circuls, ev. regions) (model C)

Model C: Pukelsheim dubel: proporz en ils 39 circuls vertents cun repartiziun dals sezs a maun dal resultat electoral chantunal cumulà. Cundiziun da maiorz e clausula da bloccada pussaivlas. (Varianta: regions empè da circuls).

Il Cussegl grond vegniss elegì tenor il sistem electoral da proporz (dubel) (metoda da divisurs proporziunals dubels cun arrundaziun da standard = "Pukelsheim dubel"). Sco circuls electorals pudessan vegnir surpigliads ils 39 circuls electorals vertents. En in emprim pass vegnissan ils sezs repartids sin las partidas a maun da lur resultat da las elecziuns en l'entir chantun (resumaziun dals resultats en ils circuls electorals) (uschenumnada attribuziun superiura).⁶ Uschia fissi cler, quants sezs che mintga gruppa da glistas (= partida politica) survegniss en l'entir chantun. L'egualitad da la valur dal success vegniss uschia garantida en l'entir intschess d'elecziun. En in ulteriur pass vegnissan ils sezs attribuids a las glistas da las partidas che candideschan en ils singuls circuls electorals, resguardond il resultat en ils circuls electorals (circuls) (uschenumnada sutattribuziun). Uschia pudessi capitar en differents circuls electorals ch'il resultat da la repartiziun dals sezs na correspunda betg a la fermezza da las partidas en il circol electoral (uschenumnada repartiziun cuncontracurrenta dals sezs). Er en quests cas pudessan dentant vegnir elegidas mo personas dal medem circol electoral, q.v.d. i na pudessan

⁶ En quest connex duain tut las electuras e tut ils electurs da tut ils circuls avair la medema influenza sin la repartiziun chantunala dals sezs – independentmain da la grondezza dal circol. Pervia da quai na vegnan betg quintadas ensemen las vuschs da partida, mabain vegnan eruidas las cifras electorales da las partidas (gruppa da glistas). Per quest intent vegnan divididas – en mintga circol – las vuschs da partida ch'ina glista (partida) ha cuntanschì là, tras il dumber da sezs ch'èn d'occupar en quest circol. Las singulas cifras electorales d'ina partida dals differents circuls vegnan lura dumbradas ensemen e suenter divididas tras in uschenumnada clav electorala chantunala (che vegn fixada uschia, che tut ils 120 sezs vegnan repartids). Uschia vegni fixà, quants sezs ch'ina partida (gruppa da glistas) survegn en l'entir chantun.

vegnir elegidas naginas personas che n'èn betg sa messas a disposiziun per l'elecziun en quest circol. Sche e quant savens ch'i dess talas attribuziuns cuntra-currentas dals sezs en ils singuls circuls electorals, na sa lascha betg prognostitgar. Tras l'introducziun d'ina clausula da bloccada (sin plaun chantunal e/u en il circol electoral) sa laschass il privel da repartiziuns cuntra-currentas dals sezs restren-scher in pau, e tras l'introducziun d'ina cundiziun da maiorz en circuls electorals dad 1 sez sa laschass quest privel excluder dal tuttafatg. Tras la cundiziun da maiorz pudessi ultra da quai vegnir garantì che la partida cun las pli bleras vuschs en in circol electoral survegniss almain 1 sez (guardar latiers er p. 11).

Sco varianta pudessan er las 11 regiuns vegnir en funcziun sco circuls electorals empè dals 39 circuls d'enfin ussa.

La regulaziun vertenta da las suppleantas e dals suppleants stuess vegnir remplazzada en il sistem da proporz tras in model adattà, che prevesa per exempel che las proximas personas betg elegidas resp. las personas da memia surpiglian temporarmain il sez vacant.

Infurmaziun: Explicaziuns pli detagliadas davart il sistem dal proporz dubel èn cuntegnidas en l'expertisa da prof. dr. iur. Andreas Glaser sin p. 21–24 ed en l'aggiunta 2 appartegnenta, p. 52 ss.

3.2.4 Sistem dal proporz dubel en la relaziun circuls electorals (regions) / sutcirculs electorals (model D)

Model D: Pukelsheim dubel: proporz en ils 39 circuls vertents cun repartiziun dals sezs a maun dals resultats electorals cumulads da las regions respectivas. Regions memia pitschnas ston vegnir fusiunadas a circuls electorals surregionals. Cundiziun da maiorz e clausula da bloccada pussaivlas. (Varianta: regions memia pitschnas sco sutcirculs electorals en regions fusiunadas).

Il Cussegl grond vegniss elegì tenor il sistem electoral da proporz (dubel) (metoda da divisurs proporziunals dubels cun arrundaziun da standard = "Pukelsheim dubel"). Sco circuls electorals vegnissan da princip en funcziun las regions. Regions cun memia paucs sezs stuessan mintgamai vegnir fusiunadas ad in circul electoral cun almain 9 sezs (= circuls electorals surregionals). Entaifer ils circuls electorals dessi duas pussaivladads per furmar sutcirculs electorals: per l'ina – mo en ils circuls electorals surregionals – las regions fusiunadas (varianta 1); per l'autra – en tut il chantun ed en tut ils circuls electorals – ils circuls existents (varianta 2). Ils sezs vegnissan repartids a maun dals resultats en ils circuls electorals (regions resp. regions fusiunadas) (attribuziun superiura). Cuntrari al model C vegniss l'egualitad da la valur dal success pia garantida mo entaifer ils singuls circuls electorals, betg en general en l'entir intschess d'elecziun (chantun). En in

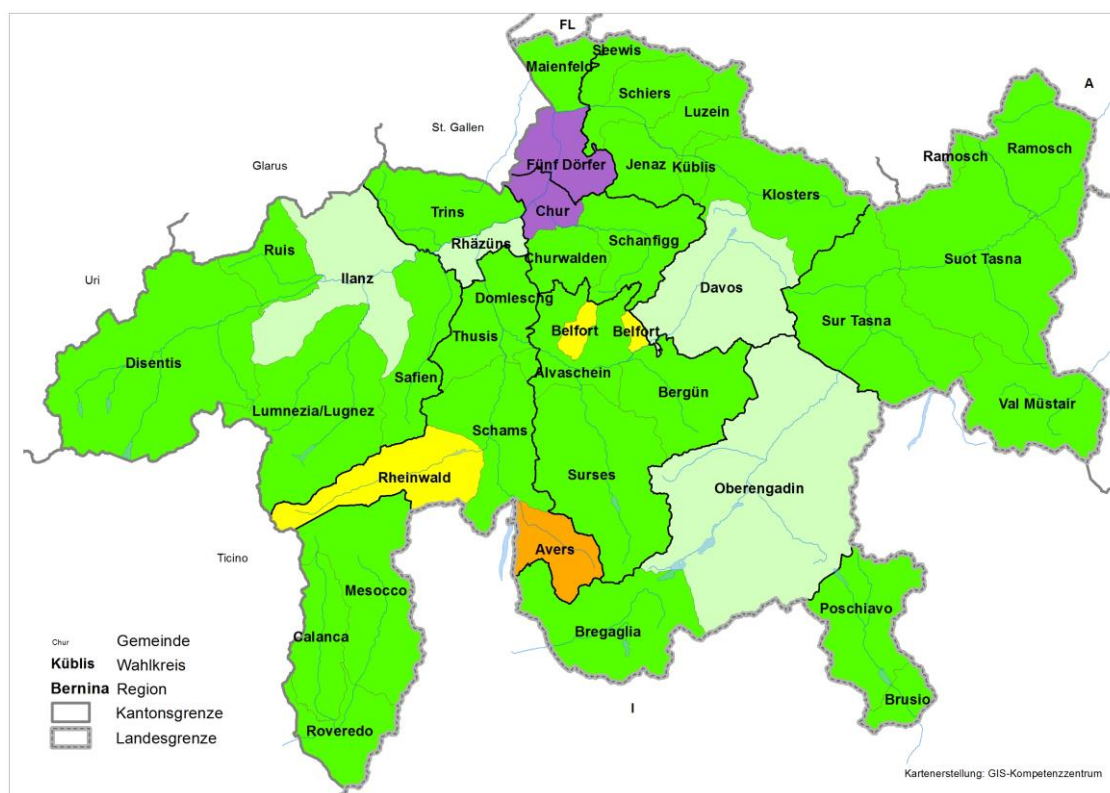
ulteriur pass vegnissan ils sezs attribuids a las glistas da las partidas che candschan en ils sutcirculs electorals, resguardond il resultat en ils sutcirculs electorals (circuls electorals existents u regiuns memia pitschnas) (sutattribuziun).

Ils circuls electorals surregiunals cun las regiuns memia pitschnas pudessan vegnir furmads analogamain a las unitads da circuls electorals tenor il model B (guardar p. 19).

En circuls electorals cun sutcirculs electorals pudessan resultar repartiziuns cuncontrarias dals sezs tar tuttas duas variantas (regiuns memia pitschnas u circuls sco sutcirculs electorals) – tar la varianta 1 tendenzialmain damain che tar la varianta 2. Er qua pudess d'ina vart vegnir decretada ina *cundiziun da maiorz*, tenor la quala la glista cun las pli bleras vuschs en il sutcircul electoral survegniss en mintga cas 1 sez. Per l'autra pudess ins prevair ina *clausula da bloccada*, uschia ch'i vegnan attribuids sezs mo a quellas glistas che han cuntanschì ina tscherta procentuala da las vuschs en in circul electoral e/u en in sutcircul electoral.

La regulaziun vertenta da las suppleantas e dals suppleants stuess vegnir remplazzada en il sistem da proporz tras in model adattà, che prevesa per exempel che las proximas persunas betg elegidas resp. las persunas da memia surpiglian temporarmain il sez vacant.

3.2.5 Sistem maschadà cun maiorz e cun proporz en ils circuls Cuira e Tschintg Vitgs (model E)

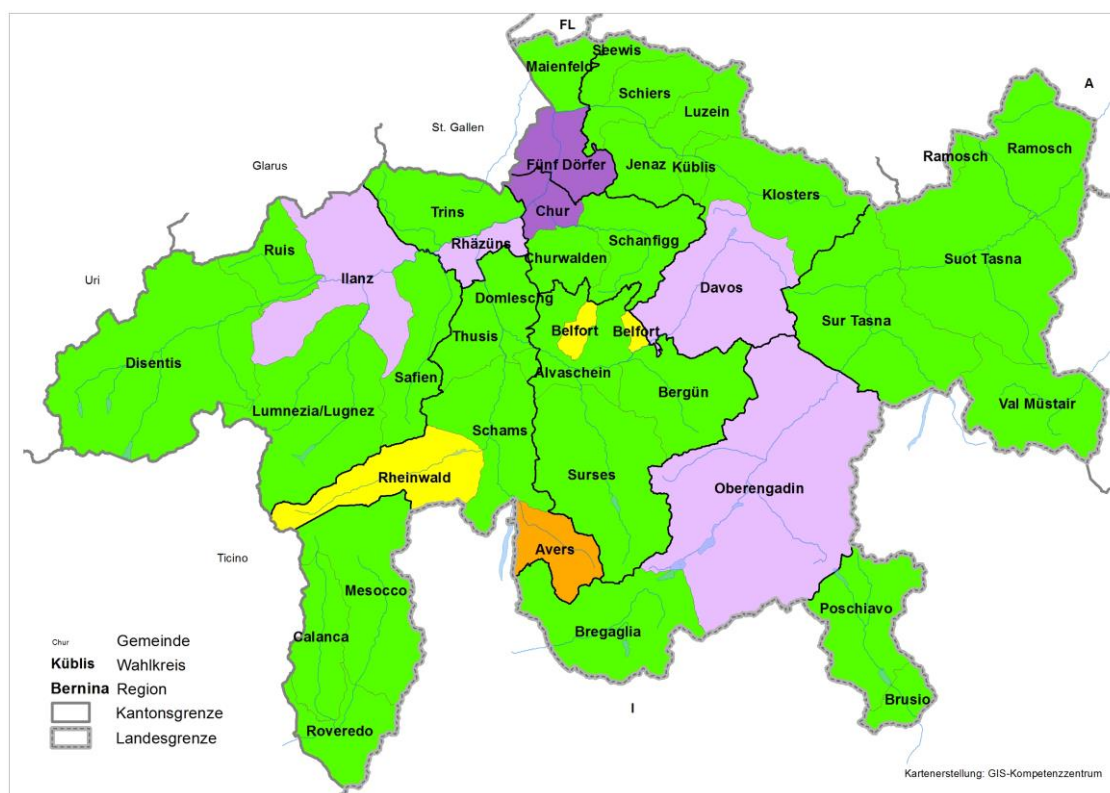
Model E: Maiorz sco fin ussa analogamain al model A, dentant cun proporz isolà en ils circuls Cuira e Tschintg Vitgs. Ils circuls electorals memia gronds Engiadin'Ota, Razén, Tavau e Foppa ston vegnir spartids. Ils circuls electorals memia pitschens Avras, ev. Valragn e Belfort, ston vegnir fusiunads.

Il sistem electoral da maiorz restass en la gronda part dals circuls electorals existents, numnadamain en ils 32 circuls electorals cun main che 5 sezs (cun excepziun dal circul Avras che sto vegnir fusiunà). Ils circuls electorals vertents Tavau, Foppa, Engiadin'Ota e Razén èn memia gronds per la procedura da maiorz (dapli che 5 sezs), dentant memia pitschens per la procedura da proporz (main che 9 sezs). Perquai stuessan els vegnir spartids en 9 circuls electorals cun 5 sezs e damain (cf. latiers er il model A, p. 14 s.). En ils dus circuls electorals vertents Cuira e Tschintg Vitgs, en ils quals i na resultass nagin quorum natiral memia grond, perquai ch'els han dapli che 9 sezs, pudessi vegnir elegì isoladamain tenor la procedura da proporz. Cuntrari al model A na stuessan els pia betg vegnir spartids tar quest model.

En ils dus circuls cun proporz pudess ins prevair ina *clausula da bloccada* cun in quorum legal da maximalmain 10 pertschient per impedir ina concentraziun da partidas fitg pitschnas.

La regulaziun da las suppleantas e dals suppleants pudess mintgamai vegnir mantegnida en ils circuls cun maiorz, percunter vegnir reglada da nov en ils circuls cun proporz, per exempel tras quai che las proximas persunas betg elegidas resp. las persunas da memia surpiglian temporarmain il sez vacant.

3.2.6 Sistem maschadà cun maiorz e proporz en ils circuls Cuira, Tschintg Vitgs, Tavau, Foppa, Engiadin'Ota e Razén (model F)

Model F: Nua che quai è pussaivel, maiorz sco fin ussa (32 circuls vertents). En ils ulteriurs circuls vala la procedura da proporz; ils circuls Foppa, Razén, Tavau ed Engiadin'Ota, ch'èn memia pitschens per la procedura da proporz isolada, vegnan fusiunads ad unitads da circuls electorals (variante: Pukelsheim dubel en tut ils circuls cun proporz).

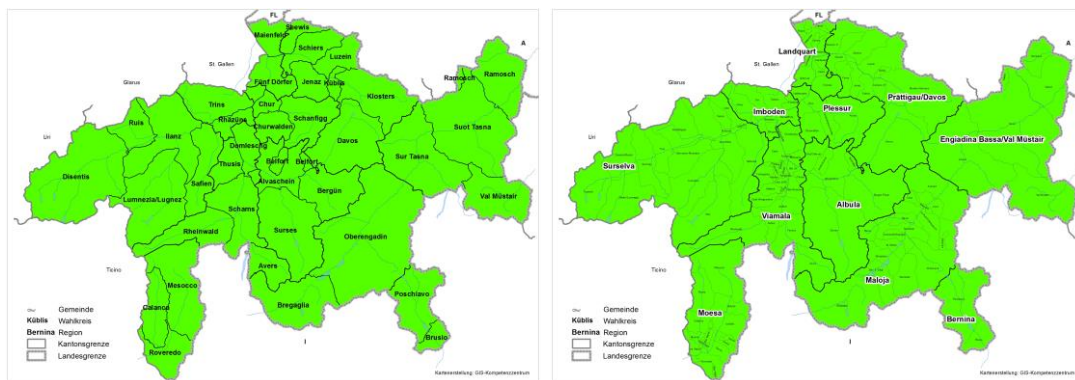
En ils 32 circuls electorals existents cun maximalmain 5 sezs (cun excepziun dal circul Avras che sto vegnir fusiunà) vegnissi elegì tenor il sistem da maiorz. En ils circuls electorals existents restants *Cuira*, *Tschintg Vitgs*, *Tavau*, *Foppa*, *Engiadin'Ota* e *Razén* che han almain 6 sezs, vegnissi elegì tenor il sistem da proporz. Per ils quatter circuls (cun proporz) Foppa (6 sezs), Razén (7 sezs), Tavau (6 sezs) ed Engiadin'Ota (8 sezs), stuessan dentant vegnir furmadas unitads da circuls electorals (p.ex. Foppa e Razén, Tavau ed Engiadin'Ota) u vegnir applitgà per tuts il proporz dubel, perquai ch'els han main che 9 sezs. Uschia resultass ina scuntrada da vuschs tranter intgins circuls electorals cun proporz (en cas d'unitads da circuls electorals) u tranter tut ils circuls electorals cun proporz (en cas da proporz dubel). Er qua pudess d'ina vart vegnir decretada ina *cundiziun da maiorz*, tenor la quala la glista cun las pli bleras vuschs en il circul electoral survegniss en mintga

cas 1 sez. Per l'autra pudess ins prevair ina *clausula da bloccada*, uschia ch'i vegnan attribuids sezs mo a quellas glistas che han cuntanschì ina tscherta procentuala da las vuschs en in circul electoral e/u en l'unitad da circuls electorals.

Uschia vegnissan 59 sezs pia occupads tenor la procedura da proporz en 6 circuls (cun proporz). La procedura da maiorz vegniss applitgada en 32 circuls, nua ch'i stuessan vegnir occupads 61 sezs.

La regulaziun da las suppleantas e dals suppleants pudess mintgamai vegnir mantegnida en ils circuls cun maiorz, percunter vegnir reglada da nov en ils circuls cun proporz, per exempel tras quai che las proximas persunas betg elegidas resp. las persunas da memia surpiglian temporarmain il sez vacant.

3.2.7 Model maschadà cun maiorz e cun proporz en l'entir chantun (model G)

Model G: Emprim sez en tut ils circuls tenor la procedura da maiorz. Quai cun sparter circuls electorals memia gronds e cun fusiunar circuls electorals memia pitschens sco tar il model A. Ils sezs restants en las regiuns vegnan repartids tenor la procedura da proporz isolada. Regiuns memia pitschnas ston vegnir fusiunadas a circuls electorals surregionals. (Varianta: proporz dubel per questas regiuns).

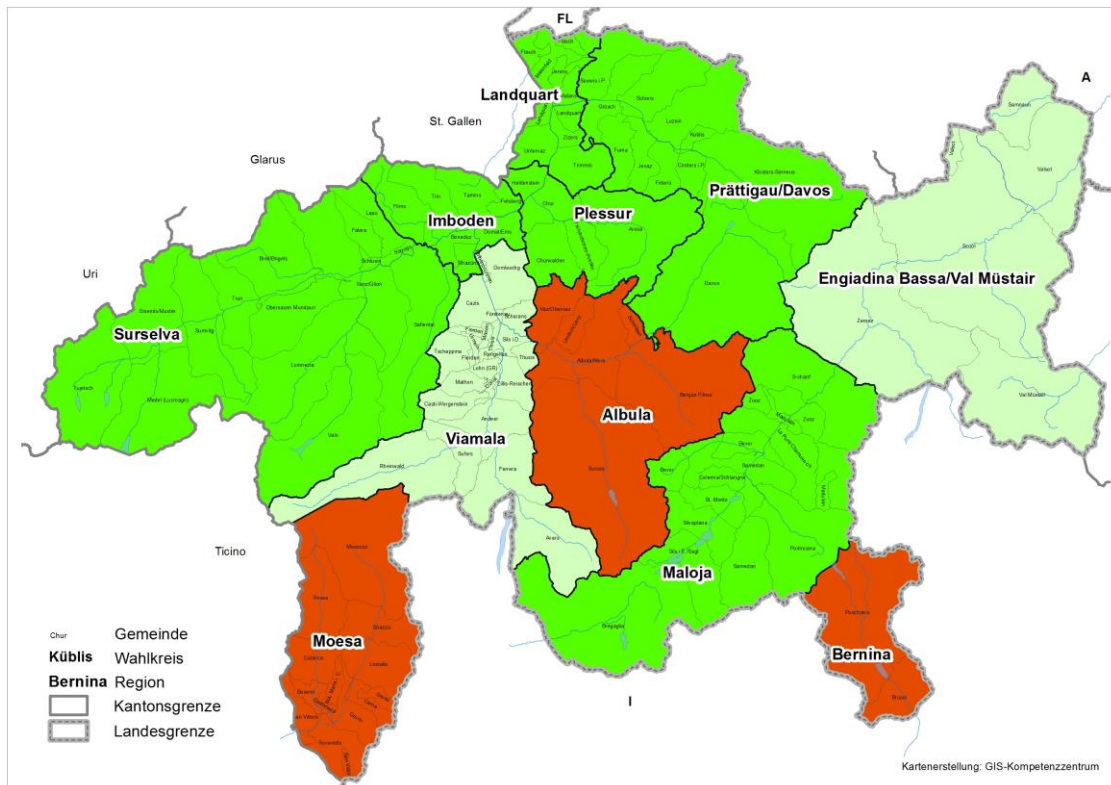
Quest model s'orientescha als sistems "Model grischun" e "Piccolo primo" ch'èn stads en discussiun pli baud. En ils 32 circuls electorals existents cun maximalmain 5 sezs (cun excepziun dal circul Avras che sto vegnir fusiunà) sco er en ils circuls electorals memia gronds *Cuira*, *Tschintg Vitgs*, *Engiadina'Ota*, *Razén*, *Tavau* e *Foppa* che ston vegnir spartids tenor las prescripziuns dal Tribunal federal analogamain al model A (guardar p. 14 s.), vegniss elegì mintgamai 1 sez en la *procedura da maiorz* – quai che correspunda ad in dumber da 50 commembras e commembers dal Cussegl grond. Las ulteriuras 70 commembras e commembers dal Cussegl grond vegnissan elegids tenor la *procedura da proporz*. Sco circuls electorals servissan las 11 regiuns. En consideraziun vegnissan teoreticamain er ils circuls electorals existents applitgond il proporz dubel. Quai chaschunass dentant ina garanzia da 2 sezs a favur dals circuls vertents.

Cunquai ch'i fissan da reparter mo pli var 70 sezs tenor la procedura da proporz, stuessan las regiuns ch'èn memia pitschnas sco circuls electorals vegnir fusiunadas ad unitads da circuls electorals u stuess vegnir applitgà il proporz dubel en questas regiuns. Pervia dal dumber pli pitschen da sezs ch'èn d'occupar, fiss quai il cas en ina dimensiun pli vasta che tar l'introducziun d'in sistem da proporz

net (cf. model B, p. 18 s.): previsiblamein fiss in proporz isolà giuridicamein pussai-vel mo pli en las regiuns Plessur, Landquart e Partenz/Tavau (cun 9 sezs e dapli).

La regulaziun da las suppleantas e dals suppleants pudess mintgamai vegnir mantegnida separadamain en ils circuls cun maiorz ed en ils circuls cun proporz. Per il proporz stuess dentant vegnir sviluppà in sistem adattà.

3.2.8 Sistem maschadà cun proporz e maiorz e cun las regions sco circuls electorals (model H)

Model H: Maiorz en las regions, nua che quai è pussaivel. En las ulteriuras regions proporz isolà, ma regions memia pitschnas ston vegnir fusiunadas ad unitads da circuls electorals surregionalas (variante: Pukelsheim dubel en questas regions).

En regions cun main che 7000 abitantas ed abitants (resp. cun 5 sezs u damain) vegnissi elegì da princip tenor il sistem electoral da maiorz, en las regions cun passa 7000 abitantas ed abitants resp. cun dapli che 5 sezs tenor il sistem da proporz isolà.

Per la procedura da maiorz sa purschessan da princip las regions *Alvra* (5 sezs), *Bernina* (3 sezs) e *Moesa* (5 sezs). Per las regions *Viamala* (8 sezs) ed *Engiadina Bassa/Val Müstair* (6 sezs), ch'èn memia grondas per il maiorz e memia pitschnas per il proporz, stuessan vegnir chattadas soluziuns cun unitads da circuls electorals u cun il proporz dubel, uschia ch'i resultassan almain 9 sezs. La region Engiadina Bassa/Val Müstair pudess vegnir unida cun la region Malögia. A medem temp pudess uschia la region Malögia – ch'è cun 9 sezs al cunfin dal proporz – vegnir fatga a lunga vista abla per il proporz. Per la region Viamala sa purschess

lura bain mo la regiun Alvra sco partenaria per in'unitad da circuls electorals. Quai avess per consequenza ch'il maiorz vegniss applitgà mo pli en las duas regiuns italofonas Moesa e Bernina (betg dentant en la terza vallada italoфона, la Bregaglia).

En las duas unitads da circuls electorals pudessan resultar repartiziuns cuncontracurrentas dals sezs. Quest privel pudess vegnir mitigia in pau cun statuir ina *cundiziun da maiorz* ed ina *clausula da bloccada*.

La regulaziun da las suppleantas e dals suppleants pudess mintgamai vegnir mantegnida en ils circuls cun maiorz, percurter vegnir reglada da nov en ils circuls cun proporz, per exempel tras quai che las proximas persunas betg elegidas resp. las persunas da memia surpiglian temporarmain il sez vacant.

3.2.9 *Single transferable vote (STV)*

Il modus dal single transferable vote (modus da la vusch singula transferibla) è in sistem electoral da preferenzas che na sa lascha betg attribuir senz'auter als systems electorals classics. Ils 120 sezs dal Cussegl grond vegnissan occupads en circuls electorals da pliras persunas che disponan mintgamai da var 5 sezs. En il chantun stuessan pia vegnir furmads var 24 circuls electorals tuttina gronds. Las elecziuns avessan lieu en moda isolada en ils singuls circuls electorals. L'elecziun fiss in'elecziun da persunas, nua che las electuras ed ils electurs inditgassan las candidatas ed ils candidats ch'ellas ed els elegessan en emprima preferenza, e plinavant preferenzas subordinadas per ulteriuras candidatas ed ulteriurs candidats.

La regulaziun da las suppleantas e dals suppleants pudess da princip vegnir mantegnida er cun il sistem dal STV. Ella stuess dentant vegnir adattada fundamentalmain, per exempel tras quai che las emprimas persunas betg elegidas daventassan suppleantas resp. suppleants.

3.3 Nova divisiun dals circuls electorals

Tant en il rom d'in sistem electoral da maiorz sco er d'in sistem electoral da proporz fiss teoreticamain imaginabla ina divisiun dal tuttafatg nova dals circuls electorals en il chantun. Per la Regenza n'è ina tala "geometria da circuls electorals" dentant nagina opziun. Las persunas cun dretg d'eleger duain avair ina relaziun istorica u actuala pli stretga tar il circul electoral. Er da far diever da las vischnancas sco circuls electorals n'è betg imaginabel per la Regenza, cunzunt perquai ch'i dat differenzas da grondezza marcantas tranter las vischnancas. En in sistem da maiorz stuessan vegnir spartidas las vischnancas grondas. E tar las vischnancas pli pitschnas resultass il problem da l'egualitad da la forza electorala. Per ademplir en in sistem da proporz las pretensiuns dal dretg federal envers circuls electorals stuessan las vischnancas pli pitschnas vegnir fusiunadas ad unitads pli grondas (unitads da circuls electorals) u stuessan las vuschs vegnir validadas sin plaun chantunal cun agid dal "Pukelsheim dubel". Cunquai ch'i dat differenzas da grondezza marcantas tranter las vischnancas (circuls electorals) e perquai ch'i resultan blers circuls electorals dad 1 sez, dastgass ina tala validaziun chaschunar in grond dumber d'attribuziuns cuntracurrentas dals sezs. La trasparenza e la suandabladad fissan restrenschidas fermamain.

4. Valitaziun dals systems electorals tras la Regenza

4.1 Criteris decisivs

Ils criteris decisivs per valitar las differentas opziuns per adattar il sistem electoral èn cuntegnids en l'incumbensa Claus concernent l'adattaziun dal sistem electoral per il Cussegl grond, ch'è vegnida acceptada dal Cussegl grond en la sessiun da december 2019. Tenor quella duai il sistem electoral futur sa drizzar primarmain tenor ils suandants criteris:

- *cumpatibilitad cun il dretg federal (confurmitad cun il dretg federal)*
- *consideraziun e reproducziun da la diversitad geografica (valladas) sco er da la diversitad culturala, economica, linguistica, sociala e confessiunala dal Grischun (diversitad)*
- *stabilitad a vista mesauna sin fundament da las midadas demograficas (stabilitad)*
- *transparenza e suandabladad dals resultats da las elecziuns (transparenza e suandabladad)*

Tar ils differentes systems electorals na sa laschan betg tut questas prescripziuns realisar en la medema furma. Perquai èsi necessari da cumparegliar ils systems in cun l'auter e da tschertgar soluziuns tut en tut optimalas per pudair chattar per il Grischun in sistem electoral ch'è confirm al dretg e politicamain acceptà. Paucs cumpromiss èn pussaivels gia ordavant tar il criteri da la cumpatibilitad cun il dretg federal. Uschenavant ch'i resultan prescripziuns etablidas cleras da la pratica dal Tribunal federal, ston quellas vegnir observadas. Là dentant, nua ch'i dat spazis d'agir, ston quels vegnir tratgs a niz per chattar ina soluziun accordada a las relaziuns ch'èn en differentes regards multifaras e complexas en il chantun Grischun (geografia, linguas, cultura, economia, confessiun, tradiziun federalistica e.u.v.). Uschia vegni er exprimì che la reproducziun da questa multifariadad dal chantun ha ina fitg gronda impurtanza en il Cussegl grond. Quai sto adina er vegnir resguardà en l'applicaziun dals ulteriurs criteris.

Ils models da systems electorals preschentads en il chapitel 3.2 vegnan validads qua sutvast a maun dals criteris inditgads.

4.2 Sistems electorals main adattads per il Grischun

Per ils motivs preschentads qua sutvart è la Regenza da l'avis ch'ils models B, D, F, G e H sajan main adattads per il chantun Grischun.

4.2.1 Sistem da proporz isolà cun las regiuns sco circuls electorals (model B)

Model B: *Proporz isolà en las regiuns. Las regiuns memia pitschnas Alvra, Bernina, Engiadina Bassa/Val Müstair, Moesa e Viamala vegnan fusiunadas ad unitads da circuls electorals.*

Confurmitad cun il dretg federal

Gia dal cumenzament ennà n'è quest model betg confirm a las prescripziuns dal dretg federal, perquai ch'il quorum natural fiss – cun passa 10 pertschient – en 5 dad 11 circuls electorals memia aut. Quai mussa la repartiziun dals 120 sezs sin las 11 regiuns sin fundament dals dumbers d'abitantas e d'abitants da las ultimas elecziuns da renovaziun 2018 (populaziun svizra, stadi dals 31-12-2016) (guardar AGIUNTA 3). Questa prescripziun vegn pretendida dal Tribunal federal da maniera consequenta en ina giurisdicziun ch'è etablida en il fratemp, e quai senza tolerar in spazi d'agir. En in proporz isolà ston vegnir repartids almain 9 sezs en in circul electoral. La confurmitad cun il dretg federal sa lascha ademplir mo, sch'ils 5 circuls electorals cun main che 9 sezs vegnan fusiunads cun in'autra regiun en in'unitad da circuls electorals cun almain 9 sezs. Sco preschentà qua survart (guardar cifra 3.2.2, p. 19) datti matematicamain pliras soluziuns per quest intent. Areguard il cuntegn na pon dentant naginas da quellas persvader dal tutfatg, perquai ch'i fiss per part necessari da fusiunar regiuns che n'han strusch tratgs cuminaivels pli gronds.

La necessitad da furmar unitads da circuls electorals per tschertas regiuns chaschuna in tractament inegal tranter las regiuns. En las regiuns fusiunadas vegn il resultat da las elecziuns numnadamain eruì en moda surregionala. En las ulteriuras regiuns na datti betg ina tala influenza tras autras regiuns.

Diversitad

Sco explitgà han la consideraziun e la reproducziun da la gronda diversitad dal Grischun ina impurtanza centrala en il Cussegl grond. A maun dad 11 regiuns na sa lascha questa diversitad dal chantun betg reproducir en la medema dimensiun, sco che quai è il cas tar ils 39 circuls electorals actuals. Uschia na fiss ina represchentanza dals circuls da vallada (Bregaglia, Calanca, Val Stussavgia, Scanvetg, Surses, Val Müstair) betg pli garantida. Perquai ch'i fiss necessari da furmar unitads da circuls electorals, stuessan vegnir acceptadas ulteriuras restricziuns. Uschia stuessan er las regiuns italofonas Bernina e Moesa vegnir fusiunadas cun regiuns d'autras linguas.

Stabilitad

La stabilitad a vista mesauna sin fundament da las midadas demograficas fiss garantida suenter la furmaziun d'unitads da circuls electorals cun las regiuns memia pitschnas.

Transparenza e suandabladad

Restrenschidas fissan la trasparenza e la suandabladad dals resultats da las elecziuns en las regiuns ch'èn en in'unitad da circuls electorals. Là pudessan resultar repartiziuns cuncontracurrentas dals sezs tranter ils circuls electorals (regiuns) entaifer in'unitad da circuls electorals.

Per resumar poi vegnir menziunà ch'il sistem electoral da proporz isolà cun las regiuns sco circuls electorals ha clers deficits cunzunt areguard la furmaziun necessaria da las unitads da circuls electorals ed areguard la reproducziun da la diversitad dal chantun. Pervia da quests deficits para quest sistem sco main adattà tenor l'avis da la Regenza.

4.2.2 Sistem dal proporz dubel: circuls electorals (regions) / sutcirculs electorals (model D)

Model D: Pukelsheim dubel: proporz en ils 39 circuls vertents cun repartiziun dals sezs a maun dals resultats electorals cumulads da las regions respectivas. Regions memia pitschnas ston vegnir fusiunadas a circuls electorals surregionals. Cundiziun da maiorz e clausula da bloccada pussaivlas. (Varianta: regions memia pitschnas sco sutcirculs electorals en regions fusiunadas).

Confurmitad cun il dretg federal

Il sistem dal proporz dubel è da princip confirm al dretg federal. La confurmitad cun il dretg federal dastga perquai vegnir supponida er, sch'il proporz dubel na vala betg en l'entir intschess d'elecziun, mabain en la relaziun tranter circuls electorals e sutcirculs electorals (proporz dubel regional). Ina regulaziun cumparegliabla enconuscha il chantun Vallais.

Per pudair applitgar quest sistem stuessan las 5 regions ch'èn memia pitschnas per il proporz vegnir fusiunadas a circuls electorals cun almain 9 sezs. Per furmar quests circuls electorals surregionals exista la medema problematica sco tar il model B cun la furmaziun d'unitads da circuls electorals. Matematicamain datti pliras soluziuns per quest intent. Areguard il cuntegn na pon dentant naginas da quellas persvader dal tutfatg, perquai ch'i fiss per part necessari da fusiunar regions che n'han strusch tratgs cuminaivels pli gronds. Uschia stuessan en spezial las regions italofonas Bernina e Moesa vegnir fusiunadas ad in circul electoral cun regions d'autras linguas.

La necessitad da fusiunar tschertas regions a circuls electorals chaschuna in tractament inegal tranter las regions. En las regions fusiunadas vegn il resultat da las elecziuns numnadamain erui en moda surregionala. En las ulteriuras regions na datti betg ina tala influenza tras autras regions.

Diversidad

Areguard la reproducziun da la diversidad dal Grischun resulta – analogamain al model precedent B – in giudicament negativ da la varianta 1 (cun las regiuns e cun fusiuns surregiunalas sco circuls electorals e mo cun las regiuns memia pitschnas sco sutcirculs electorals), perquai che la represchentanza dals circuls da vallada na fiss betg pli garantida. Meglier guarda ora la varianta 2, perquai che la represchentanza dals circuls en il parlament fiss garantida cun ils circuls sco sutcirculs electorals da las regiuns resp. da las unitads da circuls electorals.

Stabilitad

La stabilitad a vista mesauna sin fundament da las midadas demograficas fiss garantida suenter la furmaziun da circuls electorals cun las regiuns memia pitschnas.

Transparenza e suandabladad

Tar tuttas duas variantas, tendenzialmain dentant pli savens tar la varianta 2 che tar la varianta 1, pudessan resultar repartiziuns cuncontracurrentas dals sezs, quai che diminuescha la trasparenza e la suandabladad dals resultats da las elecziuns.

Per resumar poi vegnir menziunà ch'il sistem electoral da proporz dubel cun las regiuns sco circuls electorals para problematic, cunzunt perquai che las regiuns memia pitschnas, ma per part tuttina fitg differentas, stuessan vegnir fusiunadas a circuls electorals. Tar l'emprima varianta cun las regiuns memia pitschnas sco sutcirculs electorals vegniss er la diversidad dal chantun reproducida cleramain mender che oz. Tar la segunda varianta cun ils circuls actuals sco sutcirculs electorals restass la problematica ch'i stuessan vegnir furmads circuls electorals surregiunals. Per la Regenza è quest sistem perquai main adattà.

4.2.3 Sistem maschadà: maiorz e proporz en ils circuls Cuira, Tschintg Vitgs, Tavau, Foppa, Engiadin'Ota e Razén (model F)

Model F: Nua che quai è pussaivel, maiorz sco fin ussa (32 circuls vertents). En ils ulteriurs circuls vala la procedura da proporz; ils circuls Foppa, Razén, Tavau ed Engiadin'Ota, ch'èn memia pitschens per la procedura da proporz isolada, vegnan fusiunads ad unitads da circuls electorals (varianta: Pukelsheim dubel en tut ils circuls cun proporz).

Confurmitad cun il dretg federal

Quest model prevesa ch'i vegniss elegì tenor la procedura da maiorz en ils circuls electorals cun maximalmain 5 sezs. Sch'il Tribunal federal considerass dentant circuls electorals da questa grondezza sco confurms al dretg federal er en il rom d'in sistem maschadà, n'è betg cler. En sia sentenza davart in sistem maschadà sumegliant en il chantun Uri ha il Tribunal federal stuì giuditgar mo circuls electorals cun maiorz cun maximalmain 2 sezs. Quels n'ha el betg contestà (guardar TF 1C_511/2015 dals 12 d'october 2016). Ils 19 da matg 2019 ha il suveran dal chantun Uri concludì ina midada costituziunala che prevesa d'extender la procedura da maiorz per las elecziuns dal Cussegl grond sin circuls electorals cun 3 e 4 sezs. Pir a partir da 5 sezs vala la procedura electorala da proporz. En sia missiva dals 6 da december 2019 concernent la garanzia da la Constituziun midada ha il Cussegl federal designà la nova grondezza dals circuls cun maiorz en il chantun Uri sco cas da cunfin. Ma renviond tranter auter a la sentenza dal Tribunal federal davart il chantun Grischun ha el tuttina proponì a l'Assamblea federala da dar la garanzia (guardar latiers Fegl uffizial federal 2020 147, <https://www.bj.admin.ch/dam/data/bj/aktuell/news/2019/2019-12-060/bot-d.pdf>).⁷ Averta para er la dumonda, sch'il Tribunal federal è da l'avis che l'in sper l'auter d'elements da maiorz e da proporz saja suandabel e sa basia sin criteris raschunaivels (guardar p. 11). En vista a quests fatgs para la confurmitad da quest model cun il dretg federal dad esser almain intscherta.

⁷ En il fratemp han las chombras federalas concedì la garanzia en la sessiun da mars. La votaziun finala manca anc, perquai che la sessiun è vegnida interrutta pervia dal coronavirus.

Diversitad

Problematic pari er da fusiunar ils 4 circuls Foppa, Razén, Tavau ed Engiadin'Ota, ch'èn memia pitschens per il proporz isolà, ad unitads da circuls electorals u en in proporz dubel. En tuts dus cas vegnissan scuntradas vuschs tranter intgins u tranter tut ils circuls electorals cun proporz, pia eventualmain er tranter circuls electorals geograficamain betg vischins e linguisticamain differentes.

Stabilitad

Sut l'aspect da la stabilitad a vista mesauna sin fundament da las midadas demograficas pudess resultar in basegn d'adattaziun en ils circuls electorals cun maiorz en cas d'in ferm augment u d'ina ferma diminuziun da la populaziun svizra. Ils circuls electorals cun proporz avessan ina stabilitad a vista pli lunga.

Transparenza e suandabladad

In dischavantatg per las electuras ed ils electurs sco er per las candidatas ed ils candidats fissan, en ils circuls electorals cun proporz, eventualas attribuziuns cuncontracurrentas dals sezs entaifer in'unitad da circuls electorals u – en cas ch'il proporz dubel vegniss applitgà – entaifer l'intschess electoral respectiv cun proporz.

Per resumar resulti ch'in sistem maschadà cun maiorz e cun proporz tut tenor il dumber da sezs dals circuls electorals para dad esser main adattà. Quai cunzunt, perquai che la confurmitad cun il dretg federal è intscherta sco er perquai ch'igl è problematic, dentant necessari da fusiunar ils circuls electorals cun proporz memia pitschens, dentant geograficamain betg vischins e linguisticamain per part differentes, ad unitads da circuls electorals u al proporz dubel.

4.2.4 Sistem maschadà: maiorz e proporz en l'entir chantun (model G)

Model G: Emprim sez en tut ils circuls tenor la procedura da maiorz. Quai cun sparter circuls electorals memia gronds e cun fusiunar circuls electorals memia pitschens sco tar il model A. Ils sezs restants en las regiuns vegnan repartids tenor la procedura da proporz isolada. Regiuns memia pitschnas ston vegnir fusiunadas a circuls electorals surregionals. (Varianta: proporz dubel per questas regiuns).

Confurmitad cun il dretg federal

Quest sistem s'orientescha als models "Model grischun" e "Piccolo primo" ch'èn vegnids discutads sin plaun politic avant onns. Perquai che la giurisdicziun dal Tribunal federal è daventada pli severa en il fratep, stuessan ils sezs da maiorz vegnir repartids en ils circuls electorals pitschens ch'èn concepids tenor il model A. Per reparter ils sezs da proporz restants en las regiuns stuess ins fusiunar las regiuns memia pitschnas ad unitads da circuls electorals d'almain 9 sezs u stuess ins applitgar il proporz dubel, e quai en ina dimensiun anc pli vasta che tar l'introducziun dal proporz isolà tenor il model B. Da princip pon ins supponer ch'in sistem electoral d'ina tala concepziun saja confirm al dretg federal, er sch'i na dat nagina giurisdicziun dal Tribunal federal en chausa.

Diversitad, trasparenza e suandabladad

Per la Regenza è quest sistem dentant memia complex. D'ina vart stuessan vegnir spartids ils circuls electorals ch'èn memia gronds per il maiorz. Da l'autra vart stuessan ils circuls electorals ch'èn memia pitschens per il proporz – che n'èn dentant geograficamain betg vischins e ch'èn linguisticamain per part differentes – vegnir fusiunads ad unitads da circuls electorals u al proporz dubel. Quai è problematic. En quest connex pudessi er dar attribuziuns cuncontracurrentas dals sezs ch'èn dischavantagiusas per la trasparenza e per la suandabladad. Er areguard la procedura para quest model dad esser memia cumplitgà. Las parts participadas (electuras ed electurs, candidatas e candidats, autoritads) avessan da sa fatschentar a medem temp cun elecziuns, per las qualas i valessan differentes princips da decisiun e differentas reglas da vuschar e las qualas avessan lieu en differentes circuls electorals. Quest in sper l'auter premettess ina spessa collecziun da reglas da procedura.

Per resumar para quest model per tut quests motifs pauc adattà per il chantun Grischun.

4.2.5 Sistem maschadà: maiorz e proporz en las regiuns / unitads da circuls electorals (model H)

Model H: Maiorz en las regiuns, nua che quai è pussaivel. En las ulteriuras regiuns proporz isolà, ma regiuns memia pitschnas ston vegnir fusiunadas a circuls electorals surregiunalas (variante: Pukelsheim dubel en questas regiuns).

Confurmitad cun il dretg federal

Areguard ils circuls cun maiorz – q.v.d. areguard las regiuns Moesa (5 sezs) e Bernina (3 sezs) sco er eventualmain anc Alvra (5 sezs), sche questa regiun na vegn betg fusiunada cun Viamala en in'unitad da circuls electorals – resultass la dumonda, sch'els pon anc valair sco confurms al dretg federal sin fundament da lur grondezza (dumber da sezs) en il rom d'in sistem electoral maschadà. Sco gia explitgà tar ils models E ed F, resta ina tscherta malsegirezza en quest regard. Per las regiuns Viamala (8 sezs) ed Engiadina Bassa/Val Müstair (6 sezs), ch'èn memia pitschnas per il proporz e memia grondas per il maiorz, stuess la confurmitad cun il dretg federal vegnir garantida tras la furmaziun d'unitads da circuls electorals cun almain 9 sezs. Averta para la dumonda, sch'il Tribunal federal è da l'avis che l'in sper l'auter d'elements da maiorz e da proporz saja suandabel e sa basia sin criteris raschunaivels (guardar p. 11).

Diversitad

Cun quest sistem cun las regiuns sco circuls electorals vegniss la diversitad dal chantun reproducida cleramain damain che oz. En spezial per ils circuls da vallada (Bregaglia, Calanca, Val Stussavgia, Scanvetg, Surses, Val Müstair) na fiss ina represchentanza betg pli garantida. Perquai ch'i fiss necessari da furmar unitads da circuls electorals, stuessan vegnir acceptadas ulteriuras restricziuns.

Il princip da quest model ("Eleger tenor maiorz nua che quai è pussaivel, tenor proporz nua che quai è necessari") na sa lascha betg realisar da maniera consequenta, nun ch'ins fusiunass las duas regiuns Viamala ed Engiadina Bassa/Val Müstair, ch'èn memia grondas per il maiorz. Uschia avess ins dentant ademplì mo l'aritmetica. Cuminaivladads geograficas, linguisticas e culturalas n'existan dentant strusch tranter questas duas regiuns. Sch'ins vuless resguardar meglier las cuminaivladads, stuess ins bain fusiunar la regiun Alvra, ch'è abla per il maiorz, cun la regiun Viamala ad in'unitad da circuls electorals e suttametter questa unitad al proporz. E la regiun Engiadina Bassa/Val Müstair stuess vegnir fusiunada cun la

regiun Malögia, ch'è sezza atgnamain gia abla per il proporz. Ord vista da las duas regiuns Alvra e Malögia signifitgass quai in tractament inegal casual en cumparegliaziun cun las ulteriuras regiuns.

Stabilitad

La regiun Malögia avess actualmain 9 sezs sco agen circul electoral e stess pia al cunfin d'in circul cun proporz. Sch'ins na fusiunass betg la regiun cun in'autra regiun ad in'unitad da circuls electorals, pudessi capitar che la regiun perdess bainbaud sia abilitad da proporz – tut tenor il svilup. Tar ils circuls cun maiorz cun 5 sezs pudess resultar la dumonda da l'abilitad da maiorz en cas d'in svilup demographic positiv. In tal n'è actualmain dentant betg visibel en ils cas concrets. Las midadas demograficas stuessan vegnir observadas en l'avegnir avant mintga elecziun, e sche necessari stuess la divisiun dals circuls electorals vegnir adattada ad ura.

Transparenza e suandabladad

En las regiuns fusiunadas ad unitads da circuls electorals pudessan resultar repartiziuns cuncontracurrentas dals sezs tranter las regiuns, quai che fiss dischavantagius per la trasparenza e per la suandabladad.

Per resumar poi vegnir menziunà che quest model cuntegna malsegirezzas areguard la confurmitad dals circuls cun maiorz cun il dretg federal. Er la diversitad dal chantun na pudess betg vegnir reproducida en la dimensiun actuala. Dumondas avertas resultan plinavant areguard la stabilitad da tscherts circuls electorals. Tras quest model existissan differents systems in sper l'auter: proporz en las regiuns, proporz en las unitads da circuls electorals e maiorz. Quai è dischavantagius per la trasparenza e per la suandabladad. Per furmar las unitads necessarias da circuls electorals dessi bain soluziuns aritmeticas. Materialmain na persvadan quellas dentant betg. Per tut quests motivs è la Regenza da l'avis che quest model na saja betg adattà per il Grischun.

4.2.6 *Sistem electoral da preferenzas: Single transferable vote (STV)*

Quest sistem n'exista betg en Svizra, e sin l'entir mund datti mo paucs cas d'applicaziun. Mo gia pervia da la gronda malsegirezza areguard sia confurmitad cun il dretg federal na po el betg vegnir seriusamain en dumonda. Plinavant premettess il sistem ina divisiun dal tuttafatg nova dals circuls electorals che na sa basass ni sin la divisiun actuala dals circuls ni sin las regiuns. La consegna da la vusch tenor preferenzas fiss er dal tuttafatg nunusitada per las electuras ed ils electurs, e l'eruida dals resultats fiss difficila da suandar.

La Regenza è da l'avis ch'in tal sistem electoral na saja betg adattà per il Grischun.

4.3 Models da systems electorals ch'èn da princip adattads per il Grischun

Per ils motivs preschentads qua sutvart è la Regenza da l'avis ch'ìls models A, C ed E sajan da princip adattads per il chantun Grischun.

4.3.1 Sistem da maiorz (model A)

Model A: Maiorz sco fin ussa. Ils circuls electorals memia gronds Cuira, Tschintg Vitgs, Engiadin'Ota, Razén, Tavau e Foppa ston vegnir spartids. Ils circuls electorals memia pitschens Avras, ev. Valragn e Belfort, ston vegnir fusiunads.

Confurmitad cun il dretg federal

Suenter ch'il Tribunal federal ha fatg indizis concrets en questa direcziun en sia sentenza respectiva davart il Grischun, dastgan ins partir dal fatg che quest model saja confirm al dretg federal.

Diversitad

La represchentaziun regionala, en spezial er la represchentaziun da las valladas, ch'è spezialmain impurtanta per il Grischun pervia da sia geografia, fiss garantida en sia furma actuala. Pervia da la spartiziun necessaria dals 6 circuls electorals memia gronds e grazia als passa 50 circuls electorals che resultassan la finala, pudess ella schizunt vegnir resguardada anc meglier.

Stabilitad

La stabilitad a vista mesauna sin fundament da las midadas demograficas na pudess betg esser dada en intgins circuls. Saja quai, perquai ch'in circul electoral darentass memia grond per il maiorz (populaziun svizra da dapli che 7000 persunas resp. 5 sezs) – saja quai, perquai ch'in circul electoral darentass memia pitschen e che l'egualitad da la forza electorala na fiss betg pli dada. Las midadas demograficas stuessan vegnir observadas en l'avegnir avant mintga elecziun, e sche necessari stuess la divisiun dals circuls electorals vegnir adattada ad ura.

Transparenza e suandabladad

La trasparenza e la suandabladad dals resultats da las elecziuns fissan garantidas fitg bain sco fin ussa. Per las parts participadas (electuras ed electurs, candidatas e candidats, autoritads) valessan da princip las proceduras ed ils andaments enconuschents. Er la consegna da la vusch na sa midass betg.

Per resumar poi vegnir constatà che quest model s'avischina il pli fitg al sistem vertent. El resguarda en spezial er la lunga retscha da decisiuns democraticas dal suveran: otg giadas ha il pievel grischun pudì votar dapi l'onn 1937 davart la procedura electorala dal Cussegl grond, ed otg giadas ha el favurisà la procedura electorala da maiorz. In punct critic è per la Regenza dentant la spartiziun necessaria dals 6 circuls electorals ch'èn memia gronds per il maiorz, en spezial ils 3 circuls electorals Cuira, Tschintg Vitgs e Tavau, nua che vischnancas stuessan vegnir spartidas e nua ch'i stuessan vegnir furmads novs circuls electorals cun ignorar per part ils cunfins communal. Questa spartiziun stess er en cuntradicziun cun las stentas vertentas da la refurma dal territori e da las vischnancas, che ha gist la finamira da furmar unitads pli grondas.

4.3.2 Sistem dal proporz dubel: chantun / circuls electorals (circuls) (model C)

Model C: Pukelsheim dubel: proporz en ils 39 circuls vertents cun repartiziun dals sezs a maun dal resultat electoral chantunal cumulà. Cundiziun da maiorz e clausula da bloccada pussaivlas. (Varianta: regiuns empè da circuls sco circuls electorals).

Confurmitad cun il dretg federal

Il sistem dal proporz dubel en la relaziun tranter chantun e circuls electorals (circuls vertents) è confirm al dretg federal, sco quai ch'il Tribunal federal conferma en ina giurisdicziun constanta. Sch'il circul electoral Avras stuess vegnir considerà er en in sistem dal proporz dubel sco cuntrari al dretg pervia da l'egualitad da la forza electorala, n'è betg cler. En il cas dal chantun Sviz, che ha circuls electorals sumegliantamain differents sco il Grischun areguard la forza electorala, n'ha il Tribunal federal en mintga cas betg tematisà questa dumonda en il rom dal proporz dubel (cf. TF 1C_407/2011, 1C_445/2011, 1C_447/2011 dals 19 da mars 2012). Cun quest sistem pudess pia eventualmain er il circul Avras vegnir mantegnì sco agen circul electoral.

Diversitad, stabilitad, trasparenza e suandabladad

La diversitad dal chantun areguard la geografia, la cultura, l'economia, las linguas, la societad e las confessiuns pudess vegnir reproducida cun la structura da 39 circuls electorals en la dimensiun d'enfin ussa. La represchentaziun regiunala, en spezial er la represchentaziun da las valladas, ch'è spezialmain impurtanta per il Grischun pervia da sia geografia, fiss garantida en sia furma actuala. Perquai ch'ils sezs vegnissan – en consequenza dal sistem – repartids sin las partidas sin fundament dals resultats en l'entir territori chantunal, fissi garantì er vinavant che la repartiziun correspundess fitg exactamain a la fermezza da las partidas en il chantun. Questa repartiziun sin plaun chantunal avess da l'autra vart dentant per consequenza che la constellaziun politica en ils singuls circuls electorals na vegniss – pervia d'eventualas repartiziuns cuncontrarientas dals sezs – betg exprimida necessariamain en il circul electoral respectiv. I na fiss pia betg garantì ch'ils "centers" actuals da las partidas politicas pudessan vegnir mantegnids da medema maniera. Ils circuls vegnissan dentant represchentads er vinavant mo da personas ch'èn vegnidas elegidas en il circul. Eventualmain n'appartegnan quellas dentant betg a las partidas las pli fermas da quest circul. Sche e quant enavant ch'i dess talas attribuziuns cuncontrarientas dals sezs en ils singuls circuls electorals, vegn

calculà a maun da regularitads matematicas e na sa lascha betg prognostitgar ordavant. En cas da 39 circuls electorals, che han plinavant grondezzas fitg differentas, na pudessan repartiziuns cuncontracurrentas dals sezs dentant betg vegnir exclusas. La suandabladad e la trasparenza dals resultats da las elecziuns fissan perquai previsiblamain pli pitschnas per las burgaisas ed ils burgais che oz. Tras ina *cundiziun da maiorz* pudessi dentant almain vegnir garantì che l'emprim sez en in circol electoral giess adina a la partida la pli ferma da quest circol electoral. En spezial per ils 19 circuls electorals dad 1 sez fiss quai impurtant en vista a l'acceptanza politica dals resultats. E per impedir ina concentraziun da sezs a favur da partidas fitg pitschnas en circuls electorals cun blers sezs pudess vegnir introducida ina *clausula da bloccada*. Quai – per motivs raschunaivels – sin plaun chantunal pervia dals blers circuls electorals pitschens.

Nagina opziun valabla per la Regenza na fiss percunter la varianta cun las regions sco circuls electorals, perquai che la diversidad dal chantun vegniss lura reproducida da maniera cleramain main precisa che oz.

Per resumar è la Regenza da l'avis ch'il sistem dal proporz dubel en la relaziun tranter l'entir chantun ed ils circuls vertents sco circuls electorals, cumplettà cun ina cundiziun da maiorz e cun ina clausula da bloccada, è tuttavia adattà per il Grischun.

4.3.3 Sistem maschadà cun maiorz e cun proporz en ils circuls Cuira e Tschintg Vitgs (model E)

Model E: Maiorz sco fin ussa analogamain al model A, dentant cun proporz isolà en ils circuls Cuira e Tschintg Vitgs. Ils circuls electorals memia gronds Engiadin'Ota, Razén, Tavau e Foppa ston vegnir spartids. Ils circuls electorals memia pitschens Avras, ev. Valragn e Belfort, ston vegnir fusiunads.

Confurmitad cun il dretg federal

Sco tar il model F sto er qua vegnir tschentada la dumonda, tge grondezza (dumber da sezs) ch'ils circuls cun maiorz dastgan avair per pudair valair sco confurms al dretg federal en il rom d'in sistem electoral maschadà. I dat indizis en differentas direcziuns. Ina pratica pli severa para da vegnir signalisada en tschertas passaschas da la sentenza dal Tribunal federal davart il Grischun. Da quellas pudess vegnir deducida ina graduaziun da la valaivladad dal princip da la valur dal success tranter systems maschadads e purs systems da maiorz (cf. DTF 145 I 259, consideraziun 8.2). Da l'autra vart ha il Tribunal federal – en la medema sentenza – proponì sez quest model per il Grischun. E per il sistem electoral maschadà cumparegliabel dal chantun Appenzell Dador ha il Tribunal federal tolerà er circuls electorals cun maiorz cun fin a 6 sezs (cf. DTF 143 I 92 consideraziun 6.1 p. 102). Pli critic para il Cussegl federal dad esser en quest regard – sco preschentà qua survart – en sia missiva concernent la garanzia dal sistem maschadà dal chantun Uri (cf. p. 39). Ils circuls electorals Tavau, Foppa, Engiadin'Ota e Razén, ch'èn memia pitschens per il proporz e memia gronds per il maiorz, stuessan vegnir spartids analogamain al model A. Averta para la dumonda, sch'il Tribunal federal è da l'avis che l'in sper l'auter d'elements da maiorz e da proporz saja suandabel e sa basia sin criteris raschunaivels (guardar p. 11).

Diversitad

La diversitad fiss garantida almain en la medema dimensiun sco enfin ussa, per part pudess ella anc vegnir augmentada tras la spartiziun da circuls electorals. Tar circuls electorals fitg pitschens (Avras, ev. er Belfort) duvrassi percenter tschertas restricziuns, perquai ch'els stuessan vegnir integrads en auters circuls sin basa dal princip da l'egualitad da la forza electorala.

Stabilitad

La stabilitad a vista mesauna sin fundament da las midadas demograficas na pudess betg esser dada en intgins circuls (cun maiorz). Saja quai, perquai ch'in circul electoral daventass memia grond per il maiorz (populaziun svizra da dapli che 7000 persunas resp. 5 sezs) – saja quai, perquai ch'in circul electoral daventass memia pitschen e che l'egualitad da la forza electorala na fiss betg pli dada. Las midadas demograficas stuessan vegnir examinadas en l'avegnir avant mintga elecziun, e sche necessari stuess la divisiun dals circuls electorals vegnir adattada ad ura. Areguard ils circuls electorals cun proporz fiss garantida la stabilitad a lunga vista, cunquai ch'i n'è da quintar ni en il circul Cuira ni en il circul Tschintg Vitgs cun ina reducziun dals dumbers da sezs pervia dal svilup demografic.

Transparenza e suandabladad

En ils circuls cun maiorz na sa midass nagut cumpareglià cun oz resp. en ils circuls vertents che ston vegnir spartids pudessan la trasparenza e la suandabladad schizunt anc vegnir augmentadas in pau. En ils dus circuls electorals cun proporz sa mussassan las atgnadads dal proporz. Tut en tut fiss la situaziun probablain pli u main cumparegliabla cun la situaziun actuala.

Per resumar poi vegnir constatà che quest model è en grondas parts fitg sumegliant al sistem actual. La cunfinaziun dals circuls cun proporz e cun maiorz, che sa basa sin motivs puramain aritmetics, para la finala dad esser in pau arbitrara. Delicat è il fatg ch'i n'è betg cler, sch'il sistem è conform al dretg federal areguard la grondezza dals circuls cun maiorz. Er la pitschna stabilitad da tscherts circuls cun maiorz en vista al svilup demografic è in punct dischavantagius. Ord vista da la Regenza è quest model realisabel, dentant betg fitg persvadent.

4.3.4 Facit

La preschentaziun generala qua survart mussa, quant pretensius ch'igl è da chattar in sistem electoral adequat pervia da las cundiziuns generalas giuridicas e pervia dal fatg ch'il chantun ha ina gronda diversidad en differents regards. Suentar avair validà ils models tenor ils criteris prescrits dal Cussegl grond en l'incumbenza Claus e suenter avair cumpareglià las differentas pussaivladads vegnan da princip en dumonda per la Regenza – sco preschentà – trais systems. Betg sco ultim per respectar la lunga retscha da decisiuns democraticas dal suveran grischun a favur dal sistem electoral da maiorz pudess la Regenza sustegnair il model A (sistem da maiorz) u eventualmain er il model E (sistem da maiorz cun 2 circuls cun proporz), sch'i duess sa mussar ch'in da quests systems chatta in'acceptanza politica vasta avunda. Ord vista da la Regenza po il sistem dal proporz dubel en la relaziun tranter il chantun ed ils circuls vertents sco circuls electorals (model C) dentant ademplir tut en tut il meglier las normas prescrittas. Quai per ils suandants motivs resumads:

- Quest sistem è conform al dretg federal. Il privel d'eventualas ulteriuras discussiuns giuridicas u schizunt da proceduras giuridicas è pitschen. La garanzia tras l'Assamblea federala para segira.
- Tras il mantegniment dals 39 circuls electorals vertents resguarda quest sistem fitg bain la gronda diversidad dal chantun Grischun, ed en il Cussegl grond vegn quella reproducida er vinavant.
- Pervia da la repartiziun dals sezs sin las partidas en l'entir chantun pussibilitescha quest sistem plinavant da reproducir pli precisamain las relaziuns da las forzas politicas en il Cussegl grond.
- Areguard midadas demograficas è quest sistem stabil a lunga vista.
- Quest sistem permetta da meglierar la trasparenza restrenschida e la suandabladad dals resultats da las elecziuns pervia d'eventualas repartiziuns cuntra-currentas dals sezs, tras quai ch'i vegnan introducidas ina cundiziun da maiorz ed ina clausula da bloccada. Tras ina cundiziun da maiorz poi vegnir garantì che la partida cun las pli bleras vuschs en in circul electoral survegn là almain 1 sez. En spezial per ils 19 circuls electorals che han actualmain 1 sez è quai ina garanzia impurtanta. Tras ina clausula da bloccada – che prevesa sin plaun chantunal in quorum, q.v.d. ina tscherta quota da vuschs (fin maximalmain 10 pertschient) ch'ina partida sto cuntanscher en l'entir chantun per vegnir

resguardada tar la repartiziun dals sezs – po vegnir impedita ina concentrasiun da partidas fitg pitschnas en il parlament. Grazia a questas duas mesiras pudess la midada dal sistem vertent da maiorz al nov sistem da proporz vegnir concepida en ina moda che resguarda adequatamain las particularitads dal chantun Grischun.

Tenor l'avis da la Regenza porscha quest sistem ina pussaivladad reala per terminar ina lunga discussiun politica davart il dretg sistem electoral per il Cussegl grond en il chantun Grischun e per stgaffir relaziuns instituziunalas stabilas.

5. Remartgas finalas

Sco gia menziunà al cumenzament ha il Tribunal federal supplitgà las autoritads cumpetentas dal chantun Grischun en sia sentenza dals 29 da fanadur 2019 da stgaffir per las proximas elecziuns in urden electoral confurm a la Constituziun. Uschia èsi cler che las elecziuns da renovaziun dal Cussegl grond, che han previsiblamain lieu ils 15 da matg 2022, na pon en nagin cas vegnir realisadas tenor la procedura electorala vertenta. Quella sto vegnir refurmada en mintga cas. Il temp disponibel per questa refurma è fitg curt. L'urari provisoric (ideal) è gia vegnì preschentà. Sut las circumstanzas dadas è questa incumbensa ina fitg gronda sfida. La finamira cuminaivla da tut las parts participadas al process (autoritads e partidas) sto esser quella da dumagnar questa sfida e da stgaffir ina regulaziun confurma a la Constituziun ch'è er materialmain buna. Previsiblamain na vegn quai betg ad esser pussaivel senza cumpromiss, ils quals ston lura er anc vegnir acceptads en ina votaziun dal pievel. La Regenza ha dentant buna speranza che tuts sajan conscients da la gronda responsabladad e ch'i vegnia a gartegiar d'installar in sistem electoral ch'è confurm al dretg e che ha ina vasta acceptanza politica.